

DENKWIJZER
DW

**WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
VAN DE CHRISTENUNIE**

Jaargang 9 | Nummer 4 | december 2009

Lokale verkiezingen in aantocht

Trendbreuk in gemeenteland

Het skelet van de partij

Schiphol: duurzame toekomst?

Democratisering waterschappen

Stabiel & betrokken

VOORwoord

Stabiel en betrokken

DOOR GEERT JAN SPIJKER, EINDREDACTEUR

Lokale overheden staan aan de vooravond van grote veranderingen. De crisis en andere ontwikkelingen maken onorthodoxe maatregelen nodig, niet alleen landelijk. Lukt het de ChristenUnie ook dan stabiel en betrokken te blijven?

Wat gaat er gebeuren in gemeenteland de komende decennia? We gaan naar een ander soort economie, de bevolking gaat krimpen en er komen meer behoeftigen. Daarnaast – zo signaleert de auteur van het openingsartikel – moeten nieuwe gemeentebesturen ermee rekenen dat de komende jaren omvangrijke rijksbezuinigingen zullen laten zien van minimaal 10% tot 15%. Om dit op te vangen is de kaasschaafmethode niet voldoende, een trendbreuk is nodig. Zeker omdat andere inkomsten gaan afnemen en het veel geld gaat kosten om te komen tot lokale verduurzaming. Kortom, het wordt geen ‘business as usual’: er is minder geld en er zijn grotere uitdagingen.

STABIEL

Dat vraagt het nodige van de politiek, ook van de ChristenUnie. ‘Stabiel’ en ‘betrokken’ zijn gekozen als type-ringen. Deze waarden zullen op de proef gesteld worden. Zal de partij een rots in de politieke branding blijken? Kunnen mensen op ChristenUnie-bestuurders aan in moeilijke tijden? We moeten - zelfkritisch – de lat van betrouwbaarheid, transparantie en kwaliteit hoog leggen. Het zijn waarden waar we zuinig op moeten zijn, aldus de Apeldoornse wethouder Paul Blokhuis. “Dit betekent richting de verkiezingen: geen overspannen verwachtingen wekken bij de kiezers, zeker niet in tijden van bezuinigen. Men moet weten waar we voor staan en dat we geen spelletjes spelen.”

BETROKKEN

Daarnaast is van belang dat politici echt betrokken zijn op burgers. Dit betekent meer dan vanuit het gemeentehuis beleid maken. Politici moeten de paden op, de wijken in. Werkelijke interesse tonen in het verhaal van burgers. Betrokkenheid is ook een oproep tot burgers zelf. Centraal in het christelijk-sociale gedachtegoed staat immers onderlinge zorg. Burgers hebben de verantwoordelijkheid naar elkaar om te zien, aldus ook ChristenUnie-bestuurders Jan de Wit en Aldrik Dijkstra uit Hilversum.

CHRISTENUNIE

Het aantal bestuurders binnen de ChristenUnie is sterk gegroeid sinds haar ontstaan. Na tien jaar telt de partij ruim 400 raadsleden en meer dan 70 wethouders. Groei bij de komende verkiezingen vergroot de noodzaak te investeren in nieuwe politici. Lokale besturen hebben hier, als ‘skelet van de partij’, een spilfunctie (Tjitske Kuiper). Investeren in kwalitatief goede ChristenUnie-politici houdt de partij zelf stabiel en betrokken, maar bevordert ook dat we die waarden met resultaat uit kunnen blijven dragen in de samenleving.

INHOUDSOPGAVE

- 04 - Trends en trendbreuken in gemeenteland | KOOS VAN DIJKEN
- 08 - Hard op weg | INTERVIEW MET PAUL BLOKHUIS
- 10 - Het skelet van de partij | TJITSKE KUIPER - DE HAAN
- 12 - ‘Meer bereikt dan verwacht’ | INTERVIEW MET ALDRIK DIJKSTRA EN JAN DE WIT
- 14 - Een afhankelijke overheid en gemotiveerde mensen | RIKKO VOORBERG
- 16 - Lokaal bestuur en de scheiding van kerk en staat | BAS HENGSTMENGEL
- 19 - Column: Kies bewust | TIM VREUGDENHIL
- 20 - Politieke eenwording steeds verder weg | HANS BLOKLAND
- 22 - Opium van het intellect | JAN VAN DER STOEP
- 24 - Zonder twijfel | GUIDO HOOIVELD
- 26 - Christelijke ethiek en moreel kapitaal | ROEL KUIPER
- 28 - Schiphol verloren; rampspoed geboren? | MARK KNEVEL
- 32 - EU Emissiehandel na 2013 | MARISA KORTELAND EN HANS BLOKLAND
- 35 - Column: Een partij voor alle christenen | CYNTHIA ORTEGA
- 36 - Democratisering van de waterschappen | REIN FERWERDA
- 42 - Nieuwe belastingen nodig voor gemeenten | JOCHEM HEMINK
- 47 - Column: Christenen en de macht | HERMAN SIETSMa

DenkWijzer, studieblad van de ChristenUnie
jaargang 9, nummer 4, December 2009
Opplage: 5000 | ISSN: 1568-5845

DenkWijzer is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer stichting) en de Bestuurdersvereniging van de ChristenUnie. DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

- Meer informatie over abonnement of donateurschap via www.wi.christenunie.nl
- DenkWijzer verschijnt elk kwartaal.
- Deadline kopij volgende nummer: 01-02-10
- DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Neem daarvoor svp wel eerst contact op.
- Abonnement per 01-01-10: € 18,50* per jaar. T/m 26 jaar € 14,00.*
- Donateurschap WI per 01-01-10: €32,50* per jaar. T/m 26 jaar € 18,50.*
- Donateur WI (kwartaalbetaling) €8,50 alleen mogelijk met aut. incasso.
- * Bij aut. incasso, anders €2,50 toeslag.

Redactie:
Herman Sietsma (hoofredacteur)
Bort Koelewijn (namens bestuurdersvereniging)
Bernadette van den Berg (namens bestuurdersvereniging)
Carola Schouten (namens Tweede Kamerfractie)
Geert Jan Spijker (eindredacteur)

Vormgeving:
Frivista - (y)our mission

Fotografie:
Folkert Rinkema, ChristenUnie, WI

Druk:
Drukkerij De Bunschoter

Uitgave, redactie en administratie:
Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

Legaten:
Gedenkt u het WI testamentair dan luidt de tenaamstelling: Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, "Mr. G. Groen van Prinsterer stichting" Amersfoort. KvK dossiernr. 32084387.

Postbus 439, 3800 AK Amersfoort
Tel.: 033 - 422 69 60 | Fax: 033 - 422 69 68
Email: denkwijzer@christenunie.nl
www.wi.christenunie.nl
www.bestuurders.christenunie.nl

Mocht u de toezending van DenkWijzer op willen zeggen, doe dit dan schriftelijk voor 31 december (per post of via ledenadministratie@christenunie.nl). Ontvangen wij uw opzegging na deze datum dan dient u de donateursbijdrage of uw abonnement voor het lopende jaar nog te voldoen.

© ChristenUnie 2009
Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

Trends & trendbreuken in gemeenteland

DOOR KOOS VAN DIJKEN

Over enkele maanden zijn in alle gemeenten nieuwe Colleges bezig om hun programma voor de komende vier jaar te schrijven. Het is van belang om daarbij rekening te houden met enkele belangrijke trends, zoals die er zijn op economisch, sociaal en demografisch terrein. De huidige crisis brengt daarnaast ombuigingen met zich mee die niet adequaat opgevangen kunnen worden met de kaasschaafmethode: een trendbreuk is nodig. Nieuwe Collegeprogramma's kunnen geen 'business as usual' zijn.

In dit artikel loop ik de belangrijkste trends bij langs. Tussen deze trends bestaat overigens een belangrijke wisselwerking en onderlinge beïnvloeding.¹

NAAR EEN 'ENTREPRENEURIAL ECONOMY'

In de afgelopen veertig jaar zijn de gemiddelde reële inkomens per hoofd van de bevolking meer dan verdubbeld. Het is redelijk om te veronderstellen dat die inkomens in de komende 45-50 jaar nogmaals verdubbelen. Deze verdubbeling van de koopkracht heeft voor elke stad in Nederland belangrijke gevolgen. Zo zal er een belangrijke groei in consumentendiensten plaatsvinden (wat ook te maken heeft met de sterke groei van het aantal eenpersoons-huishoudens en de afname van parttime werken). In deze sector kunnen veel lager geschoolden met de goede houding en motivatie uitstekend hun brood verdienen. Ook is de verwachting dat er groei zal zijn in toerisme, cultuur, welzijn en zorg. De verdienstelijking van de economie zet door. Er vindt volgens diverse deskundigen een transformatie plaats van een 'managed economy' naar een 'entrepreneurial economy'. In de managed

economy waren het vooral de grote ondernemingen die met hun schaalvoordelen en hun laboratoria de nieuwe producten en innovaties realiseerden. In de entrepreneurial economy zijn het de kleinere MKB-ondernemingen die economische meerwaarde creëren door innovatieve producten en diensten op de markt te brengen. Kenmerken van de entrepreneurial economy zijn flexibiliteit, turbulentie, diversiteit, creativiteit en nieuwe netwerken. Kleine, innovatieve bedrijven bedienen nichemarkten, richten zich op ontwikkeling, design, regie en marketing van nieuwe producten en diensten, en proberen nieuwe ideeën uit. Wat daarmee ook verandert is de woon- en werkplek van ondernemers. In toenemende mate is de woonplaats ook de werkplek.

HOGERE EISEN WOON- EN LEEFOMGEVING

Door de toegenomen koopkracht gaan de inwoners hogere eisen stellen aan de kwaliteit van de woon- en leefomgeving. De hogere reële inkomens vergroten de behoefte aan ruimer wonen en aan mobiliteit. Bij de hogere eisen die gesteld gaan worden aan de woon- en leefomgeving horen hogere aspiraties

voor collectieve waarden als milieukwaliteit, natuur en (cultuur)landschap. Er ontstaat een grotere vraag naar natuur en recreatie - mede mogelijk gemaakt doordat het gebruik van landbouwgrond afneemt. De relatieve grond- en vastgoedprijzen zullen geleidelijk dalen en mensen kunnen - mede door de toenemende koopkracht - ruimer en groener gaan wonen. De ruimtevrage voor 'recreatie en natuur' kan zelfs groter worden dan de ruimtevrage voor 'wonen' en 'werken' tezamen. De steden en regio's met bevolkingskrimp kunnen het 'makkelijkst' tegemoetkomen aan deze trend. Zij hebben fysiek de mogelijkheid om reeds nu de woon- en leefomgeving te verbeteren (betere kwaliteit, meer ruimte, etc.). De nog groeiende gemeenten krijgen deze mogelijkheid later (na 2030/2040) en kunnen daardoor een achterstand oplopen ten opzichte van krimpende steden die nu reeds de nieuwe kansen kunnen gaan benutten. Dit is des te belangrijker omdat uit vele analyses blijkt dat 'werken wonen volgt'. Door de wijzigende huishoudsamenstelling en de krimpende beroepsbevolking zal dit in de toekomst nog meer

opgaan. Een belangrijke strategische notie wordt: de gemeente met een hoge kwaliteit van woon- en leefomgeving heeft de arbeidsmarkt.

BEVOLKINGSKRIMP

De afname van de bevolkingsdruk in gemeenten betekent ook afname van de druk om steeds meer woningen te bouwen. Dit biedt de mogelijkheid om de aandacht veel meer dan in het verleden te richten op het verbeteren van de woon- en leefomgeving. Bovendien is de afname van de bevolking een kans als deze gepaard gaat met een ondernemende, creatieve en innovatieve cultuur. Traditioneel is de bevolkingsgroei een motor van economische ontwikkeling. Deze motor wordt minder krachtig, gaat sputteren en komt in de 'achteruitstand' te staan. In sommige gemeenten is dat nu al het geval. Deze gemeenten zullen er het eerst van doordrongen raken dat er nog maar één motor overblijft van economische ontwikkeling, namelijk die van ondernemerschap en vernieuwingsgezindheid (ook in de publieke sector). Gemeenten die dit niet voor ogen houden, kunnen wel eens achterhaald worden door

‘DE TRADITIONELE FOCUS OP KWANTITATIEVE GROEI RAAKT ACHTERHAALD EN HOUDT OP TERMIJN EEN GROOT GEVAAR IN. ELKE GEMEENTE WORDT OP TERMIJN MET BEVOLKINGSKRIMP GECONFRONTEERD EN DE INVESTERINGEN VAN NU KUNNEN IN DE NABIJE TOEKOMST LEIDEN TOT LEEGSTAND EN VERLOEDERING.’

de steden die dit het eerste moeten zien. De doorgroei van gemeenten naar 50.000+ of 100.000+ of 150.000+ (zoals we zien in vele stedelijke plannen) is niet meer het belangrijkste. Dé opgave is om meer energie en aandacht te geven aan het verbeteren van kwaliteit (verduurzamen, diversifiëren, specialiseren).

DALING BEROEPSBEVOLKING

De Commissie-Bakker heeft recent indringend aangetoond dat de vraag- en aanbodverhoudingen op de arbeidsmarkt fundamenteel gaan veranderen. De beroepsbevolking daalt richting 2040 met één miljoen personen en wij dreigen in Nederland 700.000 mensen tekort te komen. Met alle gevolgen van dien voor de concurrentiepositie, de economische groei, vele onvervulbare vacatures, sterk oplopende loonkosten, verdwijnende productie en de zorg dat diensten (onderwijs, zorg, overheid) niet meer geleverd kunnen worden. Naast deze kwantitatieve discrepantie is er ook een aanzienlijk kwalitatieve discrepantie tussen het aanbod en de vraag naar arbeid. Er zijn relatief veel laag geschoolden: één op de acht jongeren verlaat hun opleiding zonder startkwalificatie, er zijn 0,5 tot 1,5 miljoen laaggeletterden die nauwelijks toegang hebben tot de arbeidsmarkt. Deze kwalitatieve discrepanties maken het probleem van de arbeidsmarkt nog indringender. De verwachting is dat de kwantitatieve en kwalitatieve (mis)matches op de arbeidsmarkt in belangrijke mate gaan bepalen of bedrijven zich in een bepaalde stad gaan vestigen of gaan verhuizen.

ONORTHODOXE MAATREGELEN ONDERWIJS

Naast een proactiever lokaal arbeidsmarktbeleid dient er meer aandacht te komen voor de kwaliteit van het onderwijs in gemeenten. De kwaliteit van het onderwijs kan niet meer gedelegeerd worden aan de Onderwijsinspectie alleen. De gemeenten kunnen aan onorthodoxe maatregelen denken: de inzet van gemeentelijke middelen om beloningsdifferentiatie te bevorderen, financiële prikkels voor de beste scholen, het gebruiken van gemeentelijke middelen voor de scholing van docenten, sluiting van zwakke openbare scholen zodat een betere spreiding van allochtone leerlingen tot stand komt, bevorderen van de concurrentie tussen scholen en het stimuleren dat particuliere scholen voor beroepsonderwijs zich in de gemeente gaan vestigen.

WONINGBOUWVOORRAAD WIJZIGEN

In 2040 bestaat de helft van de huishoudens uit eenpersoonshuishoudens. Voor het beleid is een belangrijke vraag of de woningen die nu en de komende jaren gebouwd gaan worden in de toekomst nog wel geschikt zullen zijn. Er is vraag naar goede appartementen (door individualisering) en eengezinswoningen in de koopsector (door welvaarts-groei). Daar staat een grootschalig aanbod van merendeels goedkope huurwoningen van matige kwaliteit tegenover. Het is nodig om de bestaande woningvoorraad aan te pakken en te transformeren (splitsen, samenvoegen, verduurzamen, etc). De benodigde veranderingen lukken niet met nieuwbouw alléén. De nieuwbouw betreft jaarlijks één procent van de woningvoorraad (80.000 woningen). Op deze wijze kost het 100 jaar om de woningvoorraad te wijzigen... terwijl binnen 50 jaar de koopkracht is verdubbeld. Dat wij vooral de bestaande woningbouwvoorraad moeten wijzigen, blijkt ook uit het geringe sloopvolume. Over de afgelopen tien jaar zijn jaarlijks gemiddeld 13.500 woningen gesloopt. Dit is tweitiende procent van de totale woningvoorraad. Als dat in dit tempo doorgaat, zal de gemiddelde woning bijna 500 jaar mee moeten gaan. En wie naar de gemiddelde naoorlogse woning kijkt, zal dit niet realistisch overkomen.

De conclusie dringt zich op dat snel en massaal de bestaande woningvoorraad moet verbeteren. Elk jaar zijn grote inspanningen nodig om in dertig tot vijftig jaar tijd de voorraad aanzienlijk te verbeteren. Deze urgentie dringt onvoldoende door tot gemeenten.

MEER BEHOEFTIGEN, MEER MAATWERK

Vanwege de ingrijpende en langjarige bezuinigingen die vanaf 2011 nodig zijn en doorgevoerd zullen gaan worden, is het noodzakelijk om prioriteiten te heroverwegen. Door de bezuinigingen in bijvoorbeeld de huursubsidie, zorgtoeslag, kindregelingen, AWBZ en Wmo zal het aantal behoeftigen in gemeenten toenemen. Er ligt vooral een aanzienlijke herziening van de zorgarrangementen in het verschiët (minder collectief, afslanking of afschaffing van de AWBZ, pakketverkleining, hogere eigen bijdragen, decollectivering van de ouderenzorg, minder lichte GGZ e.d.). Omdat pakketverkleiningen en hogere eigen bijdragen het probleem slechts verplaatsen, mag verwacht worden dat de ge-

meente met de toenemende zorgbehoeften van een deel van de bevolking geconfronteerd gaat worden. Dit zal leiden tot een toenemende druk op de Wmo, de bijzondere bijstand en op het armoedebeleid. Hierop moet de gemeente een duurzaam antwoord zien te formuleren. Daarbij heeft de gemeente geen middelen om deze bezuinigingen ongedaan te maken en te compenseren.

TRENDBREUK NODIG

De nieuwe Colleges dienen er rekening mee te houden dat de komende jaren aanzienlijke rijksbezuinigingen doorgevoerd gaan worden van minimaal 10 tot 15 procent, en op sommige dossiers en uitkeringen zelfs van 20 procent. Er kunnen omvangrijke bezuinigingen verwacht worden in de uitkeringen van het Gemeentefonds, de Wmo, de specifieke uitkering maatschappelijke opvang en verslavingsbeleid, de bijstandsuitkeringen, de reïntegratiemiddelen, de AWBZ-voorzieningen, MIRT, et cetera. Omdat deze ombuigingen niet adequaat opgevangen kunnen worden met de kaasschaafmethode is een trendbreuk nodig. Deze trendbreuk is ook nodig omdat de gemeenten hun grondprijspolitiek niet kunnen continueren, het aantal uitleglocaties afneemt, en er - vooral binnenstedelijk - duur getransformeerd moet gaan worden. Verder zijn er te veel kantoren en is de omvang van het winkelareaal niet duurzaam. De hernieuwde focus is ook nodig omdat door het duurdere geld (na de crisis) alle investeringsprojecten kritischer worden en er aanzienlijke investeringen nodig zijn om te komen tot een duurzame gemeente.

GEEN ‘BUSINESS AS USUAL’

De nieuwe Collegeprogramma's kunnen geen ‘business as usual’ zijn. Er zullen aanzienlijk minder middelen zijn; terwijl de uitdagingen groter worden. De grotere uitdagingen bestaan uit de terugslag van tien jaar (door de crisis), de intensivering van de concurrentiestrijd tussen steden en regio's, de moeilijke demografische ontwikkelingen (vergrijzing, ontgroening), de afname van de beroepsbevolking, de grote moeite om de arbeidsparticipatie- en arbeidsproductiviteit verder te verhogen, de dreigende energie-, grondstoffen- en klimaatcrisis en

de blijvende situatie dat geld duur zal zijn (ook voor de overheid).

NIEUWE FOCUS

De hernieuwde focus in het gemeentelijke beleid ziet er als volgt uit:

- De structurele versterking van de stedelijke economieën komt van ondernemers, innovaties, dynamiek en vernieuwingsgezindheid. Door middel van lagere lasten, minder regels, soepeler regels (functiemenging), minder tegenstrijdige regels en sneller betalen als gemeente kan het ondernemingsklimaat verbeteren en kan de stedelijke economie structureel worden versterkt. Dit is meer een kwestie van cultuur dan van eurocenten.
- Het alles op alles zetten voor een betere kwantitatieve en kwalitatieve werking van de arbeidsmarkt. De dreigende kwantitatieve tekorten in het arbeidsaanbod door de dalende beroepsbevolking en de voortdurende kwalitatieve tekorten in het arbeidsaanbod dreigen ná de crisis het vestigingsklimaat en de economische ontwikkeling af te knippen.
- Het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs in stad en regio. Omdat voor de concurrentiepositie en het sociale beleid van de gemeente de kwaliteit van het onderwijs van het allergrootste belang is, zal een meer proactief gemeentelijk onderwijsbeleid ontwikkeld moeten worden. Bestaande instrumenten (voor- en vroegschoolse opvang, volwasseneducatie, tegen gaan schooluitval) moeten verbeterd worden en nieuwe instrumenten moeten ontwikkeld worden om de kwaliteit van het onderwijs te bevorderen.
- Het uittrekken van meer geld om de bestaande woningvoorraad te verbeteren, bedrijfsterreinen te revitaliseren, het overschot aan kantoor- en winkelareaal te transformeren, woningen, utiliteitsgebouwen, wijken en steden te verduurzamen en om strategisch en offensief investeren in onder meer de verbeterde werking van de arbeidsmarkt en de kwaliteit van het onderwijs. ■

EINDNOOT

¹ Deze trends zijn geselecteerd uit beleidsstudies, adviesrapporten, trendstudies en de scenario's van de drie planbureaus uit Welvaart en Leefomgeving.

Hard op weg

INTERVIEW MET WETHOUDER
PAUL BLOKHUIS

DOOR GEERT JAN SPIJKER

Hij heeft inmiddels op drie politieke niveaus gewerkt: landelijk, provinciaal en lokaal. Momenteel is hij wethouder in Apeldoorn en voelt zich daar als een vis in het water – dat blijkt wel uit de enthousiaste manier waarop hij praat over zijn werk en ‘het dorp’. Ogenschijnlijk onvermoeibaar en met een combinatie van flair en nuchterheid zet hij zich in voor de ‘hoofdstad van de Veluwe’. Een gesprek over de meerwaarde van de ChristenUnie, de aanstaande verkiezingen en – hoe kan het anders – Koninginnedag.

Het is voor het eerst dat de ChristenUnie in Apeldoorn in het college zit. Maakt dat verschil voor de stad?

Van het landelijke coalitieakkoord zei men wel dat het een ChristenUnie-stempel heeft, en dat kun je – met gepaste bescheidenheid – ook zeggen van het Apeldoornse bestuursakkoord. Op veel onderdelen hebben we punten uit ons verkiezingsprogramma kunnen realiseren, bijvoorbeeld als het gaat om de rol van de kerken, maar ook op sociale en ethische onderwerpen en het terrein van duurzaamheid.

Is de verhouding tussen gemeente en kerken veranderd?

Het feit dat de ChristenUnie in het college ging zitten, wekte bij sommige meelevende kerkleden verwachtingen. Ze stappen sindsdien eerder naar de gemeente. Dat is niet vreemd, want we hebben een gemeenschappelijke achtergrond. Mijn CDA-collega en ik hebben onlangs een bijeenkomst met dertig voorgangers gehad, waarbij we onder andere spraken over de Wet maatschappelijke ondersteuning. Die wet lijkt een vliegwiel voor kerken om zich te manifesteren in de samenleving en sociale cohesie na te streven. De overheid heeft er belang bij als kerken zich inzetten voor samenhang, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk en verslavingszorg. Wij subsidiëren nu ook kleinschalige kerkelijke initiatieven, zoals de stichting Naaste, de stichting Voorkom en de stichting Present die klussen coördineert op projectbasis. Uiteraard gaat het de overheid niet alleen om kerken, maar ook bijvoorbeeld om moskeeën.

Er is momenteel regelmatig verzet tegen het inzetten van christelijke organisaties met overheidsgeld. Hebben jullie daar ook mee te maken?

Men kijkt wel extra kritisch naar ons op dit punt, maar er wordt op een beschaafde manier over gesproken en gediscussieerd. Ik ben ook duidelijk richting kerken en christelijke organisaties: de ChristenUnie is er niet om kerken te bevoorrechten. Mijn uitgangspunt is zakelijk: helpt de organisatie

mee om het doel van de gemeente te bereiken? Dat laatste was ook het geval bij het uitstapplan voor prostituees – wat overigens typisch een ChristenUnie-punt is. Wij voeren dat beleid uit in samenwerking met het scharlaken Koord.

‘Stabiel en betrokken’ zijn de kernbegrippen voor de komende verkiezingen. Hoe krijgen die in Apeldoorn invulling?

Bij ‘stabiel’ denk ik aan betrouwbaarheid en kwaliteit. Dat zijn kwaliteiten die veel mensen, ook in Apeldoorn, in verband brengen met de ChristenUnie. Daar moeten we zuinig op zijn. En ik breng het ook in verband met onze stabiele basis, een ‘rotsvast’ geloof. We willen een factor zijn waar mensen van op aan kunnen. Dit betekent richting de verkiezingen: geen overspannen verwachtingen wekken bij de kiezers, zeker niet in tijden van bezuinigen. Men moet weten waar we voor staan en dat we geen spelletjes spelen. Mensen vragen me wel eens of dat laatste wel kan in de politiek, maar ik ben ervan overtuigd dat dat zo is; anders had ik hier niet gezeten. Je moet authentiek zijn en op transparante wijze functioneren. Als dat soms iets minder oplevert dan je wilt is dat helemaal niet erg.

En ‘betrokkenheid’?

‘Betrokkenheid’ zit in het echt aandacht hebben voor mensen. Politiek met een hart ontstaat als je je verdiept in mensen en oprechte belangstelling toont. Niet achter je bureau beleid ontwikkelen voor gehandicapten, ouderen, jongeren, verslaafden en dak- en thuislozen, maar met ze in gesprek gaan.

Je zit goed in je vel, is mijn indruk. Ik neem aan dat je verder wilt de komende periode?

Dat klopt, ik vind dit een geweldige baan. Je kunt als wethouder echt aan de knoppen draaien en initiatief nemen. Het hangt wel van je karakter af in hoeverre je dat doet, denk ik. Maar het huidige dualisme hoeft zeker niet tot kleurloosheid te leiden. Een wethouder is geen ‘onderkoning’, maar hij kan zeker accenten leggen en dingen in gang zetten.

Paul Blokhuis was onder meer medewerker van de Tweede Kamer fractie voor RPF en ChristenUnie, Statenlid in Gelderland (2003-2006) en is sinds 2006 wethouder in Apeldoorn. Hij is getrouwd en heeft vier dochters.

Dat geldt lokaal en in een relatief grote plaats als Apeldoorn ook regionaal. Graag zou ik de volgende periode doorgaan om dingen die in beweging zijn gezet te continueren.

Je bent lijsttrekker voor de komende verkiezingen. Hoe combineer je dat met een wethouderspost?

Het combineren van die twee petten kan lastig zijn. Je bent bestuurder van de gemeente, maar moet ook een scherp politiek profiel neerzetten. Dat laatste zal echter vooral vanaf eind januari gebeuren. Maar mocht het nu al voorkomen dat een uitspraak echt afwijkt van het collegestandpunt dan hebben we in het college afgesproken om elkaar daarover vooraf in te lichten. (NB: de collega’s van CDA en GroenLinks zijn ook lijsttrekker) Journalisten vragen wel: wil je ook door als je niet in het college komt? Ik vind dat je daar als bestuurder vooraf goed over moet nadenken. Anders bestaat het gevaar van kiezersbedrog. Mijn antwoord is: Ik blijf, ook als we niet in het college komen, tenzij ik elders geroepen word.

Komend jaar bestaat de ChristenUnie 10 jaar. Hoe zie jij – met jouw ervaring op verschillende politieke niveaus – de ontwikkeling van de partij?

Tien jaar: we gaan al bijna de pubertijd in [lacht]. Ik zie een mooie ontwikkeling en ik denk dat we hard op weg zijn naar volwassenheid. Ik zie steeds meer inhoudelijke discussies in de partij. We denken na over de vraag hoe we katholieken een gelijkwaardige plaats kunnen geven. Er is geen taboe meer voor mensen om ChristenUnie te stemmen. Men ziet ons niet als een wereldvreemde partij, eerder als partij van bruggenbouwers. Je ziet die waardering ook voortdurend in de landelijke peilingen terug, dat is mooi. Tegelijk moet er nog een hoop gebeuren. We moeten bijvoorbeeld hard werken aan een goed reservoir van potentiële bestuurders.

Tot slot: Koninginnedag. Hoe gaat het nu met Apeldoorn?

Uiteraard houdt de ramp rond De Naald velen nog bezig. Het was heel heftig. Maar het heeft ons dicht bij elkaar gebracht. Die saamhorigheid groeide al door de intensieve voorbereidingen. Apeldoorn kent een enorm leger aan vrijwilligers, maar wat er toen allemaal aan initiatieven van de grond kwam, was indrukwekkend. Het verwerkingsproces heeft ons verder gebracht. Inmiddels neemt de vraag naar nazorg af. Apeldoorn herpakt zich goed. ■

Verkiegbaar voor een bestuursfunctie?

DOOR TJITSKE KUIPER – DE HAAN

Bestuurswerk is het skelet van onze partij. Net als een skelet is het bestuurswerk onzichtbaar, maar essentieel. Een skelet geeft stevigheid en de spieren hechten zich hieraan en vormen samen met alle andere organen een geheel. Zo is een goed bestuur een voorwaarde voor een kiesvereniging om goed te kunnen groeien en te ontwikkelen. Het is tijd voor een scan om te bepalen hoe dit skelet er aan toe is.

1000 BESTUURSLEDEN?

Als ChristenUnie hebben we meer dan 220 kiesverenigingen in ons land. Elk daarvan wordt gerund door een bestuur van minimaal drie leden. Veel verenigingen draaien prima, maar er zijn ook plaatsen waar bestuursleden jarenlang doorworstelen zonder inspiratie en voeding vanuit de achterban. Daarnaast zijn er nog de twaalf Provinciale Unies (de besturen van de provinciale ChristenUnies). Samen betekent dat 232 besturen. In totaal zo'n (minimaal!) 700 bestuursleden. Indien we uitgaan van gemiddeld vijf leden dan praten we al over meer dan 1100 bestuursleden.

WERKDruk EN PRIVÉ-SITUATIE

Bestuurswerk is vrijwilligerswerk en wordt dus meestal vervuld naast een baan, een gezin of bijvoorbeeld kerkelijke taken. De werkdruk ligt in de meeste sectoren tegenwoordig hoog. In veel situaties hebben mensen te maken met zowel een veeleisende organisatie gecombineerd met een gezinssituatie. Bovendien is er vaak sprake van het combineren van meerdere banen binnen een gezin. Dat maakt het leven voor veel mensen best hectisch.

ROEPING

Met name kerkelijke taken blijken concurrerend voor het bestuurswerk. Een verkiezing tot ouderling of diaken wordt dan als een sterkere roeping ge-

zien dan bestuurswerk voor een politieke partij. De vraag is in hoeverre dat terecht is. De verantwoordelijkheden en invloeden in en vanuit een bestuur zijn groot (en uitdagend).

ONOPVALLEND

Een kleine inventarisatie van de tijdschriften in de partij laat zien dat dit werk niet direct opvalt tussen alle politieke actuele nieuws. Daar waar uitspraken van politici vrijwel onmiddellijk aandacht trekken is dat niet het geval voor bestuurswerk. Hooguit ontvangt iemand eens een bos bloemen na jarenlange trouwe dienst of in het beste geval een speldje van een landelijk bestuurslid. Het betreft dus werkzaamheden die heel onopvallend zijn. Op een grote kaart van Nederland zouden al die kilometers die afgelegd worden in de avonduren eens moeten oplichten. We zouden verrast zijn over de lichtbundel die dan van de landkaart zou afstralen.

INVLOED IN DE PARTIJ

De besturen zijn onder meer verantwoordelijk voor het opstellen van de kandidatenlijsten met raads- en statenleden. Stel dat er gemiddeld twintig kandidaten op een lijst staan, dan praten we over een invloed van besturen op de positie van meer dan vierduizend mensen. Zo bezien is de invloedssfeer – en daarmee de verantwoordelijkheid – bijzonder groot te noemen (en dan laten we de directe of indirecte invloed op de positie van wethouders, gedeputeerden en – via het Uniecongres – op Eerste en Tweede Kamerleden nog buiten beschouwing). Hieronder zet ik de belangrijkste vormen van invloed op een rijtje.¹

1 CONGRESSEN

Ten eerste hebben de bestuursafgevaardigden een belangrijke rol op de Uniecongressen. Daar worden belangrijke besluiten genomen. Dit gebeurt met gewogen stemmen. Dus als iemand afgevaardigde is namens een grote vereniging, dan heeft deze persoon een relatief grote vinger in de pap. Besturen hebben vaak beperkt de gelegenheid om met hun eigen achterban te overleggen over de voorstellen van het uniecongres. De realiteit is bijgevolg dat hun persoonlijke invloed behoorlijk groot is.

2 KANDIDATENLIJST

Iedere vier jaar ligt een van de belangrijkste taken op het bordje van elk bestuur: de organisatie van de verkiezingen, met als belangrijkste onderdeel het samenstellen van de kandidatenlijst. Een verstandig bestuur stelt hiervoor een onafhankelijke selectiecommissie in, maar vervolgens gaat het advies van deze commissie eerst terug naar het bestuur. Deze kan daar (gemotiveerd) van afwijken. Afhankelijk van de betrokkenheid en invloed van de leden wordt de lijst vervolgens al of niet afwijkend vastgesteld.

3 BETROKKENHEID ACHTERBAN

Een actief bestuur zorgt voor betrokken leden. Een bestuur kan door te netwerken en de raads-/statenleden te stimuleren als dat nodig is een levendige vereniging tot stand brengen. Hiervoor is nodig dat men weet wat netwerken is en een gezicht naar buiten toont. Dat moet verder gaan dan de eigen kerkelijke gemeente en eigen dorp/stad. Is men creatief en stimulerend? Daar hangt veel van af. Een actief bestuur communiceert veel en graag.

4 SAMENWERKINGSCONSTRUCTIES

Een bestuur is de eerstverantwoordelijke om een afweging te maken of er een samenwerking wordt aangegaan met een andere politieke partij. In hoeverre is men bereid en in staat om de leiding te nemen om tot een veranderingsproces over te gaan indien daar voldoende aanleiding toe is? Niet op de automatische piloot, maar strategische zetten nemen als dat moet. Hierin kan een goed bestuur goede leiding geven aan de eigen leden en fractie. Daar is durf en visie voor nodig en dit vraagt om leiderschap.

5 BETROKKENHEID JONGEREN

In veel plaatsen zijn 'PerspectiefF-ers' te vinden. In grote steden lukt het hen vaak om zelfstandig initiatieven op te starten. In veel kleinere plaatsen

echter is samenwerken met 'de moederpartij' de enige manier om iets van het bestuurlijke en/of politieke handwerk te leren. Belangrijk is of een lokaal bestuur daar aandacht aan besteedt. Het is goed voor de cv van jongeren en ze brengen hun eigen netwerk mee in het bestuur waardoor er verfrissing ontstaat.

6 FUNCTIONEREN FRACTIE

Alhoewel het allereerst een verantwoordelijkheid van de raadsleden zelf is, kan een goed bestuur een stimulerende invloed uitoefenen op het functioneren van een fractie, bijvoorbeeld om samen eens 'de hei' op te gaan. Tijdens dit soort bezinningsmomenten kan bijvoorbeeld een externe deskundige de manier van communiceren of debatteren eens onder de loep nemen. Aandacht voor teambuilding zonder de aanwezigheid van pers en publiek is heilzaam voor veel fracties.

De zes genoemde invloedssferen maken duidelijk dat bestuurswerk cruciaal is voor onze partij. Binnen het partijbureau weten we als geen ander dat een goed bestuur als behoorlijk voorspellend gezien kan worden voor een goed functionerende fractie.

Door het lezen van dit artikel bent u wellicht voor het eerst of opnieuw gaan nadenken over het belang en de functie van het bestuurswerk binnen onze partij. Brengt u dit werk ook eens in uw gebed bij God. En verder wil ik u ook uitdagen om eens bij uzelf na te gaan of u zich misschien beschikbaar kunt/wilt stellen voor een bestuursfunctie. Dat geldt speciaal voor diegene onder u die elders al bestuurlijke en/of politieke ervaring hebben opgedaan. Op deze manier kunnen we met elkaar zorgen voor een versteviging van dit skelet. ■

EINDNOOT

¹ Hierbij neem ik als voorbeeld een kiesverenigingsbestuur. In feite geldt onderstaande voor het grootste deel ook voor provinciale besturen.

Tjitske Kuiper – de Haan, adviseur voor besturen van Provinciale Unies en kiesverenigingen, tjitskekuiper@christenunie.nl

‘Veel meer voor elkaar gekregen dan verwacht’

DOOR GEERT JAN SPIJKER

In gemeenteraden is het verloop groot, dat zal in 2010 weer blijken. Raadsleden komen en gaan. In Hilversum geeft raadslid Aldrik Dijkstra (AD) na 8 jaar het stokje over aan Jan de Wit (JW), de afgelopen jaren actief als fractieassistent. Hoe kijkt Aldrik terug op zijn tijd als eenmansfractie en met welke verwachtingen blikt Jan vooruit? Een gesprek met twee bevlogen, maar kritische Hilversummers. “Veel burgers redeneren vanuit kortzichtig egoïsme en veel raadsleden laten zich daar vervolgens door leiden.”

Aldrik, hoe kijk je terug op de afgelopen acht jaar?

AD Het was een bijzonder dynamische en spannende periode. Ik kwam in de raad toen ik 26 was en was daarmee meteen de jongste. Dat was soms lastig, zeker omdat ik iemand opvolgde die ervaren was en de reputatie had van ‘geweten van de raad’. Gelukkig lukte het me om mezelf te zijn, al kreeg ook ik op den duur het stempel ‘staatsrechtelijk geheugen van de raad’... In die acht jaar heeft de fractie veel krediet opgebouwd. Vanuit een kritische maar constructieve opstelling konden we een zelfstandig geluid laten horen – mede dankzij de fractieassistenten. We hebben er altijd naar gestreefd niet met alle winden mee te waaien, maar op basis van onze eigen uitgangspunten het algemeen belang te dienen, en dus soms in te gaan tegen wat burgers graag willen horen.

JW En jij hebt een aantal punten zelf op de agenda gezet, bijvoorbeeld op het gebied van het ouderenbeleid, de herziening van het vergadersysteem, het worden van Millenniumgemeente en de nadruk op

samenhang (het opzetten van HiP bijvoorbeeld, zie ook p.14-15, red.).

Met een eenmansfractie kun je dus heel wat bereiken?

AD Jazeker, je kunt meer invloed hebben dan het zetelaantal doet vermoeden. Dat geldt in de raad, maar ook erbuiten. Maatschappelijk kun je veel initiëren. Mijn sterke kant ligt vooral in het mensen bij elkaar brengen, het koppelen van netwerken, pionieren. Zo hebben we de jaarlijkse ‘vliegveldbijeenkomsten’ gelanceerd, waarin kerkleiders elkaar ontmoeten op Vliegveld Hilversum. Samen spreken we dan door over onder meer armoedebestrijding. We zijn hier destijds mee begonnen zonder te weten waar het precies zou eindigen, maar de groep voorgangers is in de loop van de jaren steeds groter geworden. Wethouders kregen dit eerder niet van de grond. Uiteindelijk hebben we veel meer voor elkaar gekregen dan gedacht. Dat kwam overigens ook doordat op den duur fractieassistenten in raadscommissies mochten plaatsnemen.

Wat is je tegengevallen de afgelopen jaren?

AD De maatschappelijke druk op een raadslid is soms erg zwaar. Altijd zijn er mensen die het met je oneens zijn en je dat laten weten ook. Extra lastig daarbij is dat veel mensen vanuit hun kortzichtige eigenbelang redeneren. Dat stoort me per dag meer. **JW** En het ergste is dat de raad daar steeds meer in mee gaat. Opportunistisch handelen is aan de orde van de dag. Veel raadsleden willen burgers niet tegen zich in het harnas jagen. Soms is dat echter juist nodig vanuit het oogpunt van het algemeen belang. Een voorbeeld is daklozenopvang De Cocon, waarvan het niet lukt om die te verplaatsen naar een andere plek in Hilversum. Inmiddels zijn 87 potentiële locaties ongeschikt bevonden. Het openbaar bestuur zwabbert, en niemand wil de opvang in zijn buurt! Als je meningen op internet leest, dan schaam je je om Hilversummer te zijn. Met ‘stabiel’

– bestuur dat zich aan zijn afspraken houdt – en ‘betrokken’ – gastvrijheid ook voor moeilijke groepen – heeft het allemaal weinig te maken.

AD Een laatste tegenvaller van mijn raadsperiode is de werkdruk, die is werkelijk belachelijk! De raadsvergoeding is nooit verhoogd, terwijl de werkdruk minstens is verachtvoudigd. Raadswerk doe je niet om rijk te worden, maar de huidige vergoeding ondermijnt de kwaliteit van het raadswerk, dus van de democratie.

JW ‘If you pay peanuts, you get monkeys...’

Toch wil je nog steeds graag de raad in, Jan... Wat is jouw ambitie voor de komende periode?

JW Uiteraard op hoofdlijnen continueren wat we altijd al deden, graag met een tweede zetel erbij. Tegelijk ben ik een andere persoon dan Aldrik, met andere deskundigheid. Zelf wil ik meer accent leggen op ruimtelijke inrichting en verkeer. Ook wil ik blijven hameren op duurzaamheid: we moeten daar nu zeker niet op bezuinigen – wat veel andere partijen wel willen. Maar de ChristenUnie staat voor meer. Ook ga ik bijvoorbeeld hard achter de Centra voor Jeugd en Gezin aan.

Stel: de ChristenUnie komt in het College? Waar zet je op in?

JW Graag zou ik de regie op ruimtelijke projecten

op me willen nemen. Dat was de afgelopen 8 jaar werkelijk belabberd. Verder zou ik graag de portefeuille duurzaamheid willen.

AD Ik ga hameren op bestuurlijke betrouwbaarheid en op participatie van de burger. Verder wil ik graag de maatschappelijke portefeuille. De samenwerking tussen allerlei organisaties, kerken en de overheid kan veel beter. De ontwikkeling van onderling hulpbetoon – de ‘sociale ondersteuningsstructuur’ – is nog niet van de grond gekomen. Alle discussies rondom de Wmo gaan nu over geld voor de thuiszorg. De SP zeurt daar zoveel over dat het echte debat over de zorg voor elkaar niet van de grond komt!

JW Wij benadrukken de onderlinge, onbetaalde zorg tussen burgers, dat is christelijk-sociaal, terwijl de SP wil dat de overheid de burgers ‘pampert’ en dat de overheid meer geld in de zorg stopt. De overheid moeten we echter niet voor alle problemen van mensen laten opdraaien. Dat mag niet en dat kan ook niet. Burgers moeten zelf hun verantwoordelijkheid nemen, naar elkaar omzien, betrokkenheid tonen. ■

DE POLITIEKE VERHOUDINGEN IN HILVERSUM

PvdA 9 • VVD 7 • D66 3 • Leefbaar 5 • GL3 •
CDA 4 • SP 4 • ChristenUnie 1

Een afhankelijke overheid en gemotiveerde mensen

OVER OVERHEIDSBEMOEIENIS
EN VRIJWILLIGERSINZET

DOOR RIKKO VOORBERG

Staatssecretaris Jet Bussemaker (VWS) sprak bij haar aantreden in 2007 de volgende woorden: “Onbetaalde en onbaatzuchtige hulp is een uiterst waardevolle aanvulling op het reguliere zorgstelsel.” Deze uitdrukking getuigt van weinig historisch besef. Het is precies andersom: de professionele zorg is een uiterst waardevolle en in veel gevallen noodzakelijke aanvulling op onbetaalde en onbaatzuchtige hulp.

Juist vrijwillige, liefdevolle inzet staat aan de basis van de maatschappij. De overheid is van haar afhankelijk, en dat zou uit de houding van de overheid richting vrijwilligersorganisaties meer mogen blijken. Geen overheid kan een land regeren waar de burgers al niet van zichzelf om elkaar geven. Wetten en regels zijn erop ingericht diegenen die deze samenleving in de war sturen te beperken, zodat er ruimte blijft voor burgers om het goede te ontwikkelen. In dit artikel een pleidooi voor creatieve samenwerking vanuit dit perspectief.

VRIJWILLIGE INZET ALS BASISVOORWAARDE

De inzet van vrijwilligers is onbetaalbaar. Zij is niet in geld uit te drukken. De eerste en de laatste behoefte van mensen is de hartelijke, onbetaalde zorg die geboden wordt door vrienden, familieleden en soms zelfs onbekenden. De overheid is van haar afhankelijk en springt waar nodig bij met betaalde, professionele inzet. De nieuw ontwikkelde Wet Maatschappelijke Ondersteuning is een middel om handen en voeten te geven aan deze erkenning. Daaruit blijkt het besef van de overheid dat vrijwillige burgerinzet nodig is. Niet als aanvulling, maar als basisvoorwaarde voor sociale samenhang en samenleven. Zij verdient alle steun van een dienstbare overheid om tot zo groot mogelijke bloei te komen.

OVERHEID EN KERK: CREATIEVE SAMENWERKING

De kerk is een van de organisaties die hoort bij de burgerverbanden die liefdevol leven stimuleert en geborgenheid en zorg biedt. De doorwerking van

het beginsel van de scheiding van kerk en staat heeft er echter toe geleid dat de overheid zich distantieerde van de kerk. De publieke functie van kerk en geloof werd geweerd. Nu komt via de WMO de kerk vanzelfsprekend weer in beeld als Maatschappelijke Ondersteuner van oudsher. Deze nieuwe toenadering heeft echter nogal wat voeten in de aarde. Vanuit de kerken klinken geluiden dat ze zich niet voor het karretje van de overheid wil laten spannen. Vanuit de overheid klinken frustraties omdat de kerk veel moeilijker bereikbaar is dan reguliere vrijwilligersorganisaties. Creatieve samenwerking tussen overheid en kerk is nodig ten behoeve van sociale samenhang en leniging van de enorme noden. Want van misverstanden en koudwatervrees worden onze medemensen in nood de dupe. Hier ligt een belangrijke en veelbelovende rol juist voor een partij als de ChristenUnie, want de potentiële kracht van de kerken is groot. Een voorbeeld uit de praktijk.

CASUS HILVERSUM: HET WILLEN ZIEN VAN DE KANSEN

Het is 2007, de WMO is vers ingevoerd, en Aldrik Dijkstra is raadslid voor de ChristenUnie in Hilversum. Hij staat met twee benen in de samenleving: in de kerk én in de staat. Hij roept begin 2007 de plaatselijke predikanten bijeen voor een ontbijtbijeenkomst. Zijn doel is om samen iets goeds te doen voor de inwoners van de stad Hilversum. Het initiatief bleek verrassend, maar wekte ook argwaan onder de predikanten. Hij weet hen echter te overtuigen: kerken hebben immers

een taak in de zorg voor de mensen in nood, ook buiten de kerk? Om een vorm te vinden om kerken te betrekken, heeft hij contact gelegd met Stichting HiP (Hulp in Praktijk). Deze stichting verbindt kerken in heel Nederland en hun leden aan mensen in de samenleving die om praktische hulp vragen. HiP beheert een daartoe ontworpen database met 2500 (tussenstand in 2009) leden uit diverse kerken. De hulpbieders zijn geregistreerd met hun postcode, de soort hulp die ze willen geven en de tijd die ze kunnen vrijmaken. Mensen in nood kunnen ongeacht hun achtergrond bellen om hulp. Ze worden gekoppeld aan het best passende kerklid uit hun buurt.

De koppeling is een uitkomst voor wie in de knel zit. Maar ook de kansen voor de kerken zijn groot. Want diaconieën krijgen een eenvoudige mogelijkheid om hun kerkleden te motiveren om iets concreets te doen aan naastenliefde. Daarbij zijn kerken opeens gezamenlijk bereikbaar via een instantie die nauwgezet een deel van hun maatschappelijke relevantie in kaart brengt. In Hilversum zien de burgemeester en wethouders de meerwaarde en worden enthousiast. Net als Aldrik begrijpen ze dat kerken een potentieel aan gemotiveerde mensen in zich bergen. Tijdens een HiP-feest (maart 2009) in Hilversum sprak de wethouder: “of het nu linksom is of rechtsom, als er maar resultaat wordt geboekt”.

Rikko Voorberg is theoloog en regiomanager Amsterdam voor Stichting HiP (Hulp in Praktijk).

ONBETAALBAAR WAARDEVOL

Met het einde van een complete verzorgingsstaat in zicht, leren we opnieuw dat de liefdevolle naastenliefde in al haar vormen en manieren onbetaalbaar is. De overheid en de kerken zullen elkaar beslist vinden als ze daadwerkelijk begaan zijn met de nood van eenzaamheid en achtergestelden. De WMO biedt ruimte voor een eigentijdse en praktische samenwerking. Wat samenbindt is het gericht zijn op de leniging van de nood die ontstaat door eenzaamheid en armoede. Dat geldt niet alleen voor kerken, maar voor al die hartelijk gemotiveerde initiatieven die op hun eigen wijze bijdragen aan sociale samenhang. Laten de politici geïnformeerd willen zijn over het werk van vrijwilligersorganisaties en hun motivatie, en dat van harte steunen. Met deze steun kunnen vrijwilligers blijven doen waar zij goed in zijn: een onevenredige hoeveelheid aandacht en liefde geven aan mensen die dreigen te verdwalen in de hoeken en gaten van onze samenleving. De eigen sociale samenhang is de ruggengraat van onze samenleving. De overheid biedt spalken en medicatie waar nodig.

De ChristenUnie heeft de unieke kracht dat zij de verantwoordelijkheid van de kerk als geen ander kent. ChristenUnie-leden kunnen de eersten zijn om de kerk te wijzen op de uitgelezen kansen die er liggen. Raadsleden, wethouders, ambtenaren en zelfs ChristenUnie-ministers kunnen de mogelijkheden van de kerken onder de aandacht brengen in hun politieke arena. Laten we samen aan de slag gaan, er is een hoop te doen. ■

Lokaal bestuur en de scheiding van kerk en staat

DOOR BAS HENGSTMENGEL

“De meeste gemeenten vinden het financieren van religie op zich geen overheidstaak”, zo valt te lezen in het Tweeluik religie en publiek domein dat in april 2009 werd gepresenteerd.¹

De geciteerde zin (p.34) is symptomatisch voor de nogal oppervlakkige en onbevredigende manier waarop de thematiek van het lokaal bestuur en de scheiding van kerk en staat behandeld wordt. Het tweeluik, uitgebracht door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), is bedoeld om gemeenten praktische ‘handvatten’ te geven voor de omgang met religieuze organisaties. Het eerste deel schetst een juridisch kader. Het tweede deel, waarin wordt ingegaan op de gemeentelijke praktijk, is gebaseerd op interviews met bestuurders en ambtenaren, van wie de namen, functies en politieke voorkeuren helaas niet worden vermeld.

PRAGMATISCH

Kernwoord in het tweeluik is ‘pragmatisch’. Vanuit een common sense benadering wordt een kader geschetst waarbinnen discussie mogelijk is. Het quasi-neutrale karakter van het tweede deel verbloemt echter dat er een duidelijke, zij het

niet geëxpliciteerde en dus onbeargumenteerde visie op de verhouding van overheid en religie wordt gegeven die ligt in de lijn van Job Cohen. De lijn-Cohen beschouwt religie als een – in beginsel positief – maatschappelijk feit, een maatschappelijk bindmiddel zelfs, zodat de overheid er goed aan doet om, ter realisering van haar doelstellingen, gebruik te maken van ‘religieuze infrastructuur’ waar en wanneer dat zo uitkomt. Zo kunnen taalcursussen aangeboden worden via de moskee en kan de overheid een ‘gematigde’ islamitische website subsidiëren, als middel in de strijd tegen radicalisering. Minister Ter Horst (BZK) staat in deze lijn, zo blijkt uit interviews.² Deze visie op religie als belangrijke maatschappelijke factor – wat daar verder ook van zij – wordt evenwel niet expliciet gemaakt. Daarom hangen de adviezen in de lucht.

Een voorbeeld van de pragmatische benadering is te lezen in een dubieuze paragraaf op p.37/38 waar het gaat over subsidiëren van religieuze organisaties door gemeenten: “Het verdient aanbeveling dat gemeenten de religieuze organisaties zien als ‘marktpartijen’, die op bepaalde momenten een opdracht gegund kunnen krijgen in het kader van specifiek gemeentelijk beleid. Daarbij kan een organisatie op levensbeschouwelijke gronden in sommige gevallen een meerwaarde hebben: zij komt eerder dan de gemeente achter de voordeur en kan dus problemen signaleren, en mensen helpen de juiste hulpkanalen te vinden. Dit is bijvoorbeeld het geval in gemeenten die een groot christelijk volksdeel hebben, dat via de religie beter bereikt kan worden.” Hoe ‘pragmatisch’ kan een gemeente met godsdienst omgaan? Ik denk dat religieuze organisaties niet blij moeten zijn met hun positie als ‘marktpartijen’ die min of meer namens de gemeente achter de voordeur ‘hulpkanalen’ aanreiken.

SPAGAAT

Een passage als de bovenstaande laat zien in welke spagaat de opstellers van een brochure als deze zich bevinden. Een algemeen juridisch kader is eenvoudig te geven, maar zodra er concretisering plaats moet vinden, spelen er onvermijdelijk

politieke en levensbeschouwelijke opvattingen (in brede zin) mee. De in het tweede deel van de brochure gepresenteerde inzichten volgen dan ook niet als vanzelf uit het juridische kader, dat slechts heel algemene randvoorwaarden schetst. Omdat de politieke afweging voor een deel al voor de lezer wordt ingekleurd, zonder dat men dit verantwoordt, blijft de status van het tweede deel onduidelijk. Ik vrees dat in de brochure een praktische insteek (als analyseniveau) verward wordt met een pragmatische benadering van de maatschappelijke factor religie (een politieke opvatting). Mijn kritiek op het gekleurde karakter van de brochure is misschien nog als ‘academisch’ af te doen, het gegeven dat ook rondom praktische vragen een rookgordijn wordt getrokken, raakt toch de kern van de brochure. Voorafgaand aan de bovenstaande passage is te lezen: “[M]en probeert vaak in de eerste instantie te faciliteren. Financieel bijdragen is meestal de laatste optie. Een middenweg hierin zou kunnen zijn dat de gemeente wel bijdraagt aan kadertrainingen.” Wat is echter ‘faciliteren’ en wat zijn precies ‘kadertrainingen’? Wanneer dit niet wordt gespecificeerd, blijven concrete vragen onbeantwoord en beantwoordt de brochure ook wat dat betreft niet aan haar doel. Terecht wordt opgemerkt dat pasklare antwoorden niet altijd te geven zijn, maar het kan concreter.

SUBSIDIES

In de brochure worden vooral veel punten aangestipt. Doordat discussie vervolgens ontbreekt, blijven ze in de lucht hangen. Een heikel punt betreft bijvoorbeeld (de)radicalisering. Wanneer komt radicalisering op het terrein van de overheid? Dat wordt niet duidelijk gemaakt. Was de vader van Jan Siebelink radicaal? In hoeverre treedt de overheid hier in de godsdienst? Al even heikel is het punt van subsidies. Zo mag een gemeente volgens de brochure lezingen van

gematigde imams organiseren en subsidiëren, “mits de gemeente zich niet bemoeit met de inhoud van de lezingen.” (p.44) Is dat ‘gematigde’ echter niet onlosmakelijk met de inhoud verbonden? Volgens de brochure geldt dat het doel of resultaat van contacten tussen overheid en religieuze organisaties niet mag zijn “dat de overheden zich in feite bemoeien met aangelegenheden die het geloof zelf betreffen.” (p.10) Wordt hier niet over die grens heen gegaan? Tenslotte: “Een bijzonder aspect in deze discussie is dat velen van mening zijn dat de integratie van nieuwe Nederlanders bevorderd kan worden door hen via de religie te bereiken.” (p.31) Is dat zo? Waaruit blijkt dat? Wat is ‘via de religie’? Belangrijker: hoe verhoudt zich dat tot het juridische kader? Na lezing van de brochure tasten we in het duister.

TE SIMPEL

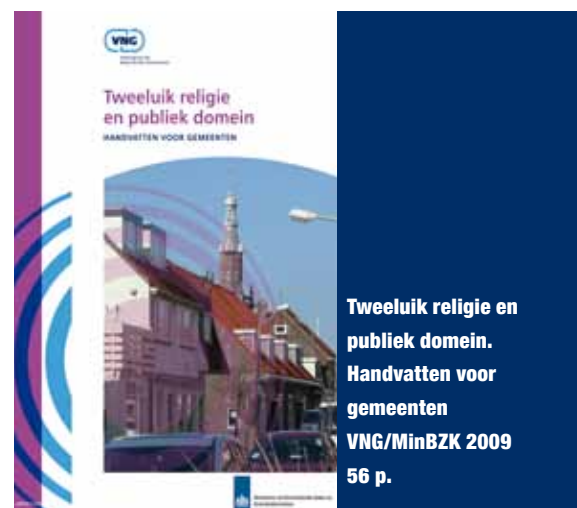
In haar toespraak bij de aanbidding van de brochure stelde Ter Horst: “De overheid heeft een principiële taak om belijdenis van godsdienst voor iedereen mogelijk te maken, of in ieder geval niet te belemmeren. We zorgen ervoor dat er een pluriform aanbod van godsdienstige en levensbeschouwelijke overtuigingen kan bestaan.”³ Er zit echter nogal een verschil tussen ‘niet belemmeren’ en het mogelijk maken van een pluriform aanbod. Het is het gebrek aan dergelijke nuances dat in de brochure leidt tot bijvoorbeeld het te simpele onderscheid tussen het steunen van religieuze organisaties en het steunen van religie, alsof die twee haarfijn kunnen worden gescheiden door het enkele feit dat de overheid ‘expliciete maatschappelijke doelen’ beoogt te dienen.

Het is juist de activistische overheid die een scheiding tussen maatschappelijke kringen in gevaar brengt. ■

EINDNOTEN

Mr.drs. B.D. Hengstmengel is promovendus aan de juridische faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam en gastcolumnist voor Opunie.

¹ De brochure is te vinden op www.vng.nl en www.minbzk.nl
² Zie bijvoorbeeld Pieter Jan Dijkman, ‘Ter Horst: Ik heb een pragmatische kijk op religie’, *Reformatorisch Dagblad* 25 september 2009.
³ Zie www.minbzk.nl

Betrokkenheid groeit bij het Wetenschappelijk Instituut

DOOR GERT-JAN SEGERS

Het werk van het Wetenschappelijk Instituut (WI) wordt op twee manieren mogelijk gemaakt. Allereerst ontvangen we subsidie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en dat is natuurlijk mooi. Maar een veel belangrijker vorm van ondersteuning is die van mensen die ons werk een warm hart toedragen.

De laatste weken zijn er ruim 700 nieuwe donateurs bijgekomen. Dat betekent grotere betrokkenheid bij het WI, een groter bereik van onze boeken en commentaren en ook grotere armslag om dit werk te blijven doen. Goed nieuws dus!

AUTOMATISCHE INCASSO

De donatie willen we komend jaar graag op € 32,50 houden en met de verschillende uitgaven vanwege ons 10-jarig jubileum krijgt u veel waar voor dat geld. We kunnen afzien van een verhoging als de donatie via automatische incasso geïnd wordt omdat we zo veel administratiekosten kunnen besparen. Als u toch per acceptgiro wilt blijven betalen, dan valt de donatie € 2,50 hoger uit vanwege die extra kosten. Dat geldt ook voor mensen die alleen een abonnement op Denkwijzer hebben (€ 18,50 via automatische incasso, € 21 via acceptgiro).

Overigens kunt u uw donatie ook omzetten in een kwartaalincasso van € 8,50.

Iedereen die zijn donatie nog niet automatisch laat incasseren, krijgt begin januari een machtigingsformulier van ons toegestuurd. We hopen dat u het invult en terugstuurt. Het scheelt u en ons geld. Alvast veel dank voor de medewerking.

LEGATEN

Een wel heel bijzondere vorm van betrokkenheid is ondersteuning van ons werk via een legaat. De belangrijke publicatie van Stefan Paas, *Vrede stichten*, is destijds ook met hulp van een nalatenschap tot stand gekomen. Twee jaar geleden ontvingen we een legaat dat ook veel extra werk mogelijk heeft gemaakt. Zo kwam de hertaling en heruitgave van Groen van Prinsterers *Ongeloof en revolutie* tot stand, hielpen we mee bij de uitgave van Herman Veenhofs biografie van Piet Jongeling, konden we een extra Kort Commentaar (over betutteling) uitgeven en helpt het ons komend jaar om de uitgaven rond het jubileum mede te bekostigen. Zo is een beslissing die een tijd geleden werd genomen een zegen voor ons werk nu.

BETROKKENHEID

Op welke manier u ook meeleeft en ons werk mogelijk maakt, heel veel dank voor uw betrokkenheid! Zo kunnen we ook in de toekomst dienstbaar zijn aan de missie van christelijke politiek in Nederland. ■

Column

Kies bewust

DOOR TIM VREUGDENHIL, THEOLOOG EN PREDIKANT VAN STADSHARTKERK AMSTELVEEN

“Het menselijk vermogen tot recht maakt democratie mogelijk, het menselijk vermogen tot onrecht maakt democratie noodzakelijk.” De beroemde uitspraak van Reinhold Niebuhr (de 20ste eeuwse Amerikaanse theoloog wiens geschriften onder andere Barack Obama inspireren) verdient opnieuw doordinking nu er verkiezingen naderen. Democratie is bij Niebuhr een vraagteken: is zij al dan niet orthocratisch – dus recht geregeerd?

BELANGEN...

Laten we het bij het eerste deel van die uitspraak houden. Het menselijk vermogen tot recht dus. De aanstaande gemeenteraadsverkiezingen hebben op het eerste gezicht niet zoveel met ‘recht en onrecht’ te maken. Lantaarnpalen of subsidies zijn van een andere orde. Toch is de burgerlijke gemeente, nog concreter: stad(sbuurt) en dorp(swijk), voor veel mensen de belangrijkste politieke realiteit. Concreter dan een leefbaar land is een leefbare omgeving. Wie acht jij in staat om jouw ideeën over waar het heen moet in praktijk te brengen? Wie vertrouwt je deze opdracht toe? Logisch dat veel kiezers zoeken naar partijen en vertegenwoordigers die het beste hun belangen behartigen.

...VAN ANDEREN

Een stem op een christelijke partij omdat jij nu eenmaal christen bent is democratisch maar niet per se christelijk of orthocratisch. Christenen hebben in hun papieren staan dat ze ook letten op het belang van anderen. Een stem uitbrengen is een mooie manier om dat in praktijk te brengen. Liefst eerder dan in het stembokje. Een kiezer die bijbelse inspiratie zoekt, wordt uitgedaagd om te dromen: hoe zou jouw dorp of stad er over tien jaar uit kunnen zien? Is je in de afgelopen jaren iets opgevallen aan wensen en behoeften van burgers om je heen? Wat zegt het over jou als je weinig kunt noemen of juist veel? Wat hoop je dat jouw stem op een partij of kandidaat (behalve voor jezelf) voor anderen kan betekenen?

EEN OEFENING

Een volgende oefening zou kunnen zijn om een A4-tje op tafel te leggen en jezelf in te beelden dat jij zojuist bent gekozen als burgemeester (voor zowel het één als het ander is misschien enige verbeelding nodig). Je hebt vier jaar de tijd. Aan welke onderwerpen geef je prioriteit? Voor welke groepen mensen zou je absoluut iets willen bereiken en wat zou dat kunnen zijn? Van welke mensen en partijen verwacht je support? Wat zou je van God verwachten of hopen?

Binnen afzienbare tijd valt het grote grijze blad met lijsten en namen weer in de brievenbus. Kijk eens goed naar wie zich verkiesbaar stelt. Wat weet je van hen? Welke partijen en vooral welke kandidaten zoeken de vrede voor de hele stad? Wie profileren zich als bruggenbouwers voor alle bevolkingsgroepen? Waar leven de beste ideeën over integratie en hoe uitvoerbaar zijn ze? Wie durft klare taal te spreken over verantwoordelijkheid nemen voor elkaar?

Stem bewust. En maak de democratie een stukje orthocratischer.

Politieke eenwording steeds verder weg

DOOR HANS BLOKLAND

Hoe komt het dat de opkomst van de kiezers bij Europese verkiezingen steeds lager wordt? Waarom is de term ‘grondwet’ gebruikt voor het ontwerp dat bij referendum door de Franse en Nederlandse kiezer is verworpen? Waarom zal de Europese Unie zich nooit ontwikkelen tot een Europese staat?

Deze en andere vraagstukken bespreekt Luuk van Middelaar in een samenhangend historisch relaas. Hier is een politiek filosoof aan het woord, die er in slaagt inzicht te verschaffen in wat wel heet de meest ongrijpbare en onbegrepen geschiedenis van onze tijd.

Het boek begint met een uitvoerige proloog in twee delen, waarop de rest van het boek bestaande uit driemaal drie hoofdstukken voortbouwt. De proloog begint met het schetsen van drie politiek-filosofische denkrichtingen, die ieder hun eigen aanhang, denktrant, recepten en universitaire thuisbases hebben. Van Middelaar noemt ze ‘het Europa van de Staten’, ‘het Europa van de Burgers’ en ‘het Europa van de Kantoren’. Een andere onderscheiding is die tussen confederalisme, federalisme en functionalisme. (Bedenk wel dat de aanhang van deze scholen niet gevormd wordt door de staten of de burgers zelf. Het gaat om een zelfbenoemde elite, die meent voor de nieuw te vormen Europese burger te kunnen spreken.)

DRIE SOORTEN EUROPA

De aanhang van het Europa van de Staten meent dat Europese politiek het meest is gediend met samenwerking van soevereine nationale regeringen. De landen nemen waar nodig in zaken van gedeeld belang gezamenlijke besluiten. Alleen zij beschikken over voldoende gezag om Europese eenheid te schragen. Men ziet weinig in centrale Europese instellingen.

Daar tegenover staat het Europa van de Burger. Het wil bevoegdheden weghalen bij het nationale niveau en deze neerleggen bij een Europese regering, Europees parlement en Hof van Justitie. Zo ontstaat een federatie naar het Amerikaanse model. Centrale instellingen oefenen hun macht rechtstreeks uit over de burger zonder tussenkomst van de nationale staten.

Het Europa van de Kantoren koestert overdracht van concrete overheidsfuncties aan een Europese bureaucratie. Binnen de randvoorwaarden van doelen en richtlijnen opgesteld door de staten kan dan de rationele centrale bureaucratie onafhankelijk van de politiek functioneren. Het politieke leven is immers een oppervlakkig en overschat verschijnsel. Uit deze drie denkrichtingen zijn inmiddels drie mengvormen ontstaan: intergouvernementalisme (kantoren en staten), supranationalisme (kantoren en burgers) en constitutionalisme (staten en burgers). Opmerkelijk is dat het Europa van de politicologen vooral aandacht heeft voor de intergouvernementele trekken van het politieke systeem, terwijl het Europa van de juristen wijst op het Europese rechtssysteem dat door de aanvaarding van enkele baanbrekende uitspraken van het Hof van Justitie een federale vorm heeft aangenomen.

DRIE EUROPESE SFEREN

In het tweede gedeelte van de proloog ontvouwt Van Middelaar zijn theorie van de ‘Drie Europese Sferen’. Bestaat er eigenlijk wel zoiets als een Europese politieke entiteit? De verwarring ontstaat doordat een ieder daar zijn eigen beeld bij heeft zonder gemeenschappelijke noemer. Om conceptuele helderheid te verkrijgen ontwerpt Van Middelaar een nieuw paradigma wat begint met het onderscheiden van de sferen waarin de Europese staten hun omgang hebben geregeld. De buitenste sfeer bestaat uit alle soevereine staten op het Europese continent. Dit zogenoemde

‘Europese concert’ kent beweging als gevolg van het najagen van eigenbelang en ordening vooral uit een machtsevenwicht en landsgrenzen. De binnenste sfeer is het product van de Europese stichtingsakte uit 1951. Begonnen als ‘Gemeenschap’ bestrijkt ze een zich steeds uitbreidend aantal deelnemende staten onder het motto van het ‘Europese project’ als het idee van de toekomst. Ordening en houvast komen van de interstatelijke verdragen.

De tussensfeer ontstond eveneens bij de stichting van de Gemeenschap, maar dan onverwacht en lang ongezien. Ze is niet goed juridisch te duiden en bleef wellicht daardoor naamloos. Van Middelaar acht deze tussensfeer van lidstaten echter cruciaal. Beweging ontstaat ook hier uit ieders najagen van het nationaal belang, maar ook - en daar zit de verrassing - uit een groeiend besef van gezamenlijke belangen. De tussensfeer is een echte tussenwereld, nu eens overlappend met buiten en dan weer met binnen. Haar rol is te verbinden en overgangen te maken. In die overgangen ontdekken de lidstaten het eigene van de tussenwereld. En bij hun gezamenlijk optreden als kring zijn ze de motor van ‘Europa’.

HET GEHEIM VAN DE TAFEL

Het mag duidelijk zijn dat de droom van de stichters van de Gemeenschap in al die ruim 60 jaar niet is uitgekomen. Het Europese project heeft veel tot stand gebracht, maar niet geleid tot politieke eenwording. Toch was er wel politieke ontwikkeling, maar die vond onopgemerkt plaats in de tussensfeer van lidstaten. De maandelijkse samenkomst van de ministers vond steeds plaats aan dezelfde tafel. Dat schiep een band en gaande weg werd er meer besproken dan waar men op grond van het stichtingsverdrag toe bevoegd was. Doordat er steeds meer oog kwam voor de gezamenlijke belangen van de lidstaten, maar zeker ook voor het gezamenlijk belang van de

Gemeenschap als zodanig ontstond er een zekere dynamiek. Ministers treden de Raadvergadering binnen als vertegenwoordigers van nationale regeringen, maar na een dag vergaderen verdedigen ze de bereikte overeenstemming als vertegenwoordigers van de Gemeenschap. Met de oprichting van de Europese Raad (van regeringsleiders) in 1974 en de latere formalisering kwam de doorbraak tot stand volgens Van Middelaar.

WIJ-GEVOEL

In het deel De zoektocht naar publiek stelt Van Middelaar zich de vraag of Europa wel echt is of alleen op papier bestaat. Als het publiek Europa niet als ‘echt’ ervaart, mist de Europese politieke arena dat publiek. Hoe kun je de aandacht van het publiek winnen en vasthouden? Daarvoor bestaan drie invalshoeken die gecombineerd kunnen worden. Het wij-gevoel kan geloofwaardigheid ontlenen aan een idee van ons volk, van in ons voordeel of van onze eigen besluiten. Het veelvoudige nationale publiek moet de Europese politiek dragen, maar waardeert deze zelden als ‘onze zaak’. Dat bemoeilijkt het voltooiën van de passage naar Europa.

CONCLUSIE

De auteur is er in geslaagd de politieke processen die de afgelopen 60 jaar speelden binnen en tussen regeringen en binnen de Europese instellingen op een aansprekende wijze in kaart te brengen. Zo geeft hij een interpretatie van Zwarte Maandag die ik aannemelijk acht. De verantwoording van zo’n 100 pagina’s maakt dit boek ook tot een formidabel naslagwerk. Wie meer wil begrijpen van Europese besluitvorming kan hier terecht. Overigens maakt dit boek ook bescheiden. Van de vele blauwdrukken die in het verleden gemaakt zijn over de toekomst van Europa is weinig terechtgekomen. Ook is de in onze kringen gevreesde superstaat er nooit gekomen. Kortom, ieder die zich bekommert om het politieke Europa zou dit boek snel moeten lezen. ■

Opium

van het intellect

DOOR JAN VAN DER STOEP

Gelovigen moeten zich niet rijk rekenen. Ook al wordt er veel over religie gepraat, dat betekent niet dat mensen religieuzer worden. Toegegeven, de veronderstelling dat met modernisering ook God uit onze samenleving zou verdwijnen is onjuist gebleken, maar wat daarvoor in de plaats komt is een nieuwe ‘zoekreligiositeit’ waarin ieder individu een eigen weg gaat. Deze zoektocht naar persoonlijke zingeving en spiritualiteit moet worden begrepen als een teken van een zich doorzettende vrijzinnigheid.

Deze opvatting vormt een belangrijk uitgangspunt van Dick Pels in zijn boek *Opium van het volk*. Over religie en politiek in seculier Nederland. Het moet maar eens uit zijn met dat gekoketteer van gelovigen met wat wel de terugkeer van de religie wordt genoemd. Lezing van *Opium van het volk* kan daarom heerlijk ontuchtend werken. Niet alleen omdat Dick Pels laat zien dat er nauwelijks sprake is van een nieuwe godsdienstigheid, maar ook omdat hij een vrijzinnigheid verdedigt die tamelijk agressief staat ten opzichte van traditionele godsdienstige overtuigingen. Op een gegeven moment word je daar al lezend ook wel een beetje moe van. De toonzetting is vaak net iets te betweterig.

OVERTUIGING EN ZELFRELATIVERING

Het duurde overigens even voordat ik precies door had wat Pels met vrijzinnigheid bedoelt. Vrijzinnig betekent voor hem in de eerste plaats opkomen voor de vrijheid van interpretatie. Het is een overtuiging waarin individuele godsdienstvrijheid voorrang heeft boven collectieve (p.142). Het is ook een beweging die oude politieke wortels heeft. Pels wijst in dit verband op de Vrijzinnig Democratische Bond die in 1901 werd opgericht en in 1946 in de PvdA opging (p.138). ‘Heb de moed om voor jezelf te denken’, zo spreken vrijzinnigen Immanuel Kant na. De vrijzinnigheid die Pels voorstaat, moet overigens nadrukkelijk onderscheiden worden van het moderne vooruitgangsgeloof dat rede en wetenschap ons dicht bij de waarheid zullen brengen. Een dergelijk Verlichtingsfundamentalisme is volgens Pels niet veel beter dan haar religieuze tegenhangers. Je moet niet de waarheid in pacht willen hebben, maar moet juist voortdurend bereid

‘AL LEZEND MERKTE IK TOT MIJN VERRASSING DAT IK, HOEWEL IK MEZELF VOOR ORTHODOX GELOVIG HOUD, VAAK GEVAARLIJK DICHT IN DE BUURT KOM VAN DE VRIJZINNIGE MORAALE DIE PELS VERDEDIGT.’

zijn om jezelf te corrigeren en te relativiseren. Je moet de onzekerheid niet willen bezweren, maar juist met onzekerheid leren leven. Wat me wel bevalt aan deze vorm van vrijzinnigheid is dat het weliswaar bereid is om zichzelf te relativiseren, maar ondanks dat wel wil staan voor de eigen overtuiging en niet alles over z’n kant wil laten gaan. Vrijzinnig zijn volgens Pels betekent dat je andere geloofsuitlatingen tandenknarsend accepteert en tegelijkertijd op inhoudelijke gronden fel bestrijdt.

VRIJZINNIGHEID

Al lezend merkte ik tot mijn verrassing dat ik, hoewel ik mezelf voor orthodox gelovig houd, vaak gevaarlijk dicht in de buurt kom van de vrijzinnige moraal die Pels verdedigt. Misschien komt dat wel omdat ik net als Pels moeite heb met een politieke visie die religie kaapt als fundament voor een gedeelde nationale of Europese cultuur (met als dieptepunt het niet toelaten van Turkije tot de Unie omdat Europa christelijke wortels heeft). Het kan ook komen doordat Pels zo nadrukkelijk stelt dat een scheiding tussen kerk en staat nog geen scheiding tussen geloof en politiek inhoudt (p.54-55). Daar ben ik het natuurlijk hartgrondig mee eens. Het is immers zo ongeveer de pointe geweest van het beginsel van soevereiniteit in eigen kring. Als ik Pels moet geloven, is dat beginsel echter vooral bedoeld als drukmiddel om christelijke scholen witte elitescholen te doen laten zijn. Als je religieuze vrijzinnigheid, zoals Pels doet, definieert als een levenshouding die de persoonlijk verantwoordelijkheid in de relatie tot het ‘hogere’ voluit erkent (p.12), dan kan ik niet anders dan ‘amen’ zeggen. En met mij zo ongeveer alle christenen in Nederland en ver daarbuiten. Blijk je te geloven in een God die feitelijk een schurk blijkt te zijn, dan ben jij en alleen jij daar verantwoordelijk

Dr. ir. J. van der Stoep is lector Religie in Media en Publieke Ruimte aan de Christelijke Hogeschool Ede. Tevens doceert hij aan de master Christian Studies of Science and Society van de Vrije Universiteit Amsterdam.

voor en kun je je nergens achter verschuilen. Søren Kierkegaard heeft dat al ruim anderhalve eeuw geleden tamelijk duidelijk gemaakt. Maar waar maak ik me eigenlijk druk om: ook Alister McGrath wordt door Pels een liberaal theoloog genoemd (p.38).

LINKSE GELOOFSBRIEVEN

Het meest interessant aan *Opium van het volk* is dat het de geloofsbrieven van de nieuwe linkse beweging open en bloot op tafel legt. De kritiek op de godsdienst en met name op de islam, kwam de laatste jaren van rechts. Linkse intellectuelen moeten, zo stelt Pels, de religiekritiek opnieuw voor zichzelf claimen. Iedere religiekritiek bevat echter een beroep op een ultieme waarheid. De ultieme waarheid van Pels is dat alle goden afgoden zijn, maaksel van menselijke handen om het leven nog een beetje dragelijk te maken. Dit nieuwe polytheïsme verkondigt een eigen blijde boodschap (p.16) en kent zijn eigen doodzonde (essentialisme). Het kent ook een eigen zuiveringsstrategie die onderscheid maakt tussen echte en niet echte vrijdenkerij. Het meest fnuikende vind ik nog wel de lakmoesproef die Pels steeds opnieuw wil uitvoeren: ben je pro of contra gay? Ik zou er, hoe ik er ook naar verlang dat homo’s een volwaardige plek in christelijke gemeenschappen krijgen, haast homofoob van worden, enkel en alleen omdat ik het vrijzinnige paternalisme (door Pels eufemistisch ‘fraternalisme’ genoemd) niet wens te slikken.

HEERLIJK GEVOEL

Het klinkt allemaal heel stoer: de moed om voor jezelf te denken en de onzekerheid uit te houden. Maar is het niet gewoon de moraal van een klein groepje linkse denkers dat in de gelukkige omstandigheden verkeert dat het de eigen positie lekker kan relativiseren? Misschien had het boekje van Pels beter ‘Opium van het intellect’ kunnen heten. Het geeft het heerlijke gevoel dat je links en sociaal bent, maar ondertussen help je het volk dat naar houvast en geborgenheid zoekt geen snars verder. Ik pas, en blow liever niet mee. ■

DOOR GUIDO HOOIVELD

Beelden zijn invloedrijk, maar kunnen ook vertekenen. Dat is mij overkomen met Piet Jongeling. Deze vrijgemaakte voorman zat van 1963 tot de verkiezingen in 1977 voor het GPV in de Tweede Kamer. Van Jongelings bestaan kreeg ik begin jaren tachtig weet. Allereerst natuurlijk als auteur van *Snuf de Hond*. Maar al spoedig wist ik dat hij ook iets in de politiek had gedaan.

Bij ons thuis lazen we in die tijd het *Nederlands Dagblad*. Daarin stonden regelmatig foto's, beelden dus, van de toenmalige Jongeling. Deze foto's lieten een wat timide, vermoeide oude man zien. Ze hebben bij mij voor lange tijd mijn idee over Jongeling bepaald. Hij was dan belangrijk geweest voor het GPV, maar verder leek het mij geen interessante man om me in te verdiepen.

BEELD HERZIEN

Op zich klopte het beeld dat de foto's van Jongeling mij ongeveer dertig jaar geleden lieten zien. Het Tweede Kamerlidmaatschap, dat hij ook nog een tijdlang had gecombineerd met het hoofdredacteurschap van het *Nederlands Dagblad*, had fysiek zijn tol geëist. Op het moment dat hij uit de Kamer vertrok was Jongeling moe en opgebrand. Maar tot een aantal jaren voor zijn vertrek had er een andere Jongeling bestaan. Daar kwam ik tot mijn verrassing achter toen ik in april van dit jaar een congres bijwoonde dat aan hem gewijd was. Op dat congres werd een documentaire over Jongeling getoond uit 1965. Van de hand van televisiemaker Roelof Kiers. In deze documentaire zag ik een zelfverzekerde, energieke man. Hoewel zijn verschijning en vertoon degelijk gereformeerd waren, kwam hij zeker niet

wereldvreemd over. Zij het wat oubollig, maakte hij diverse grappen, welke ruim veertig jaar later de zaal met congresgangers nog aan het lachen kregen. Wat mij ook opviel in de documentaire was de uitstekende wijze waarop Jongeling zijn zinnen formuleerde. Daar kan menig Kamerlid tegenwoordig een puntje aan zuigen.

JONGELING ALS CULTFIGUUR

Het aan Jongeling gewijde congres was georganiseerd naar aanleiding van zijn honderdste geboortedag. Dit feit heeft journalist Herman Veenhof aangegrepen om een biografie over Jongeling te schrijven. Het mij verrassend beeld van Jongeling dat de tv-documentaire van Kiers toonde, rijst ook uit de biografie. Veenhof beschrijft Jongeling in zijn boekwerk – dat de titel heeft *Zonder twijfel*. Pieter Jongeling (1909-1985). Journalist, politicus en Prins – als een orthodoxe gereformeerde die volop in de wereld stond. Een bekwaam politicus, die in de Tweede Kamer niet stond te preken, maar praktische politiek bedreef. De combinatie van een christelijke levensovertuiging en sterk politiek optreden, zowel inhoudelijk als communicatief, viel ook de vaderlandse pers op. Door deze, voor journalisten verbazingwekkende combinatie, kreeg Jongeling in de media veel meer aandacht dan op grond van de ene zetel van het GPV verwacht mocht worden. Hij werd bijna een soort cultfiguur, in elk geval een fenomeen. Zelfs Bibeb van *Vrij Nederland* zocht hem op. Hoogtepunt van de media-aandacht was zijn optreden in het tv-programma met de schrijver Bomans, in september 1971. De interviewer Bomans probeerde met zijn humor Jongeling in te pakken, maar deze bleef als authentiek christen zichzelf en bleef daardoor meer dan overeind tegenover deze schrijvende katholiek. Alleen al het bijbeltje op zijn knie overtuigde, aldus Veenhof. In de vele persreacties op het interview kreeg Jongeling uitermate goede recensies.

PAPOEA'S

Veenhof behandelt in zijn boek de politieke thema's

Zonder twijfel

waar Jongeling zich in de Kamer vooral mee bezig heeft gehouden. Een thema dat er zeker uitspringt zijn de Papoea's. Jongeling betoonde zich in de Kamer een pleitbezorger van het zelfbeschikkingsrecht van dit volk. De soevereiniteit van het land van de Papoea's, Nieuw-Guinea, was in 1963 door ons land overgedragen aan Indonesië. Bij de overdracht was afgesproken dat in augustus 1969 de Papoea's zich mochten uitspreken over de staatkundige toekomst van hun land. De wijze waarop Indonesië de volksraadpleging organiseerde maakte haar tot een farce. Jongeling vroeg in november 1969 naar aanleiding van dit 'poppenkast'-referendum een interpellatiedebat aan met minister Luns van Buitenlandse Zaken. Dit debat was volgens Veenhof het finest hour van Jongelings politieke loopbaan. Luns, die heel goed wist dat Jongeling gelijk had met zijn kritiek op de wijze waarop Indonesië het referendum had gehouden, gaf echter niet toe. Hoewel hij in eerste instantie voor zijn kritiek de steun kreeg van de coalitiepartijen ARP en CHU, lukte het Jongeling niet om een bres te schieten in het beleid van Luns. Een door hem ingediende motie ter afkeuring haalde het niet.

VERHOGING KIESDREMPEL

Een ander politiek thema waarop Jongeling zich nadrukkelijk gemanifesteerd heeft was de verhoging van de kiesdrempel. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw kwam dit thema herhaaldelijk op de politieke agenda. Omdat zijn eigen partij slachtoffer zou worden van een hogere kiesdrempel, was Jongeling hier furieus tegen. Uit de beschrijving door Veenhof van Jongelings optreden op dit thema komt naar voren dat hij een belangrijke rol speelde bij het torpederen van voorstellen in deze richting. Mede door zijn toedoen verdween het onderwerp in 1976, behoudens een kleine oprisping in de jaren tachtig, definitief van de politieke agenda.

Guido Hooiveld is historicus.

JOURNALISTIEK

Het boekwerk van Veenhof is toegankelijk en vlot geschreven. Misschien zelfs ietwat te journalistiek – wat niet verwonderlijk is gezien het metier van de auteur. Het wemelt van citaten uit de vele gesprekken die Veenhof voor de biografie voerde. Daarentegen is de omvang van geraadpleegde secundaire literatuur voor een historisch werk wat aan de kleine kant. Pijnlijk goed weet de auteur het 'rijke vrijgemaakte leven' uit de jaren zestig en zeventig te beschrijven. Met al zijn eigenaardigheden. Voor vrijgemaakten op leeftijd waarschijnlijk een feest van herkenning, voor anderen wellicht een bron van verwondering.

WHAT WOULD JONGELING DO?

Het boek eindigt met het hoofdstuk getiteld 'What would Jongeling do?'. Daarin komt de vraag aan de orde hoe Piet Jongeling tegen de huidige ontwikkelingen in zijn kerk zou hebben aangekeken. En eveneens de vraag of hij met de ChristenUnie zou zijn mee gegaan. Verschillende mensen die in zijn omgeving hebben verkeerd, gaan op deze vragen in. Dit hoofdstuk is naar mijn mening het minst geslaagde. Jongeling is inmiddels geschiedenis geworden. En daar moeten we hem laten. Het is a-historisch om hem voor je eigen karretje te spannen. Het boek, en daarmee het beeld van Jongeling, had aan reliëf gewonnen als het, in plaats van Jongeling te laten buikspreken, was afgesloten met een analyserend hoofdstuk. Er zit in het laatste hoofdstuk wel enige (overigens verbrokkelde) analyse, maar deze wordt gegeven door personen die Veenhof geïnterviewd heeft. Ik mis een eigen visie van de auteur op de betekenis van Jongeling voor de vrijgemaakte kerken en voor het GPV. Ook een eigen opvatting van Veenhof over de rol en plaats van Jongeling in de Nederlandse politiek had niet misstaan. Her en der in de biografie laat de auteur zelf wel eens een analyserend lichtje schijnen, maar tot een afgeronde historische plaatsbepaling van Jongeling komt hij niet. En dat zou deze christenpoliticus meer dan waard zijn geweest, zo moet ik sinds kort bekennen. ■

Christelijke ethiek en moreel kapitaal

REACTIE OP TIM VREUGDENHIL

DOOR ROEL KUIPER

In DenkWijzer van jl. oktober besprak Tim Vreugdenhil mijn boek *Moreel kapitaal*. De verbindingskracht van de samenleving. Naast waardering waren er ook enkele punten van kritiek. Vreugdenhil vindt mij te optimistisch over onze cultuur, wil een scherpere christologische inzet en zou willen dat het boek meer hints geeft voor de praktijk. Met het oog op een aangekondigd rondetafelgesprek bij het WI (zie kader) – waar Vreugdenhil en ik gesprekspartners zijn – schrijf ik deze reactie.¹

DE INZET VAN HET BOEK

De inzet van Moreel kapitaal wordt ook door Vreugdenhil herkend en gewaardeerd. Voor mij gaat het erom een antwoord te vinden op de sociale ziekten van onze samenleving: de individualisering, het uiteenvallen van verbanden, het gebrek aan verbinding en de onthechting in tal van relaties. Deze desintegratie maakt de samenleving instabiel en schept voortdurend nieuwe problemen, bijvoorbeeld in het functioneren van markten en instellingen, waar inmiddels het vertrouwensthema hoog op ieders agenda staat.

Ook bestuurlijk hebben we te maken met steeds groter wordende problemen. Het is moeilijk geworden gezamenlijk zicht te houden op het algemeen belang en het ‘gemeenschappelijk goede’ (common good) dat we daarin hebben, aangezien het in de samenleving vanzelfsprekend is geworden het ‘eigen belang’ voorop te stellen. Aan de politiek de schone taak de ‘boel bij elkaar te houden’! Ik zie in deze desintegratie de vrucht van een doorgeslagen autonomie-denken, dat zich onder meer uit in de opvatting dat het ‘contract’ de grondvorm is van het sociale leven.

SUPPORTERS VAN GEMEENSCHAPPEN

Er wordt met het oog op deze problemen veel

gesproken over het belang van gemeenschappen en gemeenschapsvorming, juist ook onder christenen, want dat zijn per definitie supporters van gemeenschappen. Gemeenschappen verbinden mensen en geven hen houdingen mee die van belang zijn voor het functioneren van de samenleving. Maar hoe en waarom gemeenschappen goed zijn en bijdragen aan het ‘gemeenschappelijk goede’ van een samenleving is veel minder duidelijk of wordt soms in ronduit vage bewoordingen aangeduid. Een voorbeeld: we spreken vaak over sociale cohesie in wijk en buurt, maar weten doorgaans moeilijk aan te geven waarin die cohesie dan bestaat en hoe ze kan worden aangemoedigd. Mijn boek probeert een theoretische basis te leggen onder ons spreken over het belang van gemeenschappen en de politiek-maatschappelijke betekenis van het begrip ‘verbond’ en de notie van ‘moreel kapitaal’ (opnieuw) te introduceren.

GOED EN KWAAD

Een samenleving is ook altijd een ‘morele gemeenschap’. Er bestaan gemeenschappelijke opvatting over goed en kwaad, over de zorg die we elkaar bieden en over de situaties waarin we dat doen. Dit morele berust uiteraard op morele opvattingen die we ergens leren, zeker ook in gemeenschappen waarin we ingebed zijn en ze ook toepassen. Dat punt wilde ik beter begrijpen en uiteenleggen, ook in verband met de christelijke ethiek. Er zijn veel manieren waarop God ons gezaghebbend aanspreekt; in Zijn Woord, maar ook in Zijn wereld. De sociale wereld biedt vele voorbeelden van een moreel-aangesproken worden. Ik probeer de sociale architectuur van onze wereld te analyseren en deze te verbinden met een besef van morele verplichting voor anderen en voor de wereld.

HOOP

De analyse en ook de oplossing waar ik mee kom zie ik niet graag weergegeven onder het kopje ‘optimistisch’ of ‘pessimistisch’. Sommige critici menen dat ik in mijn kritiek op de westerse samenleving te pessimistisch ben en in mijn oplossing te optimistisch. Dit is doorgaans niet vruchtbaar. Het gaat me niet om een toon van

pessimisme te verspreiden over de westerse cultuur, waar ik mij – vaak met bloedend hart – onderdeel van weet. Het gaat me er om te laten zien hoe we morele grondhoudingen, die we niet kunnen missen voor een verantwoordelijk bestaan, hebben verdrongen. Het gaat me niet om een blijmoedig christelijk optimisme dat geen grond heeft in de feitelijke ontwikkelingen, het gaat me erom te begrijpen hoe Godsgoede normen werken in verband met ons gemeenschappelijk bestaan. Omdat God Zijn schepping niet prijsgeeft, is er altijd grond voor echte christelijke hoop, hoe groot de gebrokenheid om ons heen ook is.

GEVENDE LIEFDE

Nu zegt Tim Vreugdenhil dat hij in dit alles de cruciale betekenis van Jezus Christus mist. Ik begrijp deze kritiek niet. Wie het boek leest, ziet dat de morele grondhouding die ik ten diepste op het oog heb bestaat in het jezelf inzetten voor de ander. Het jezelf inzetten als ‘gift’ of ‘offer’ – het ernst maken met het beginsel van de gevende liefde – is de kern van de ethiek die ik bedoel. Daarin is Jezus ons voorgedaan. Mijn punt is dat we in ‘verbondsmatige’ gemeenschappen worden uitgenodigd deze liefde voor de ander op te brengen. Relaties en gemeenschappen – huwelijk, gezin, kerk – bloeien op wanneer deze liefde daar beoefend wordt. We kunnen in onze relaties de ervaring opdoen dat een houding van ‘gevende liefde’ heilzaam en lonend is.

ALGEMEEN INZICHTELIJK

Voor mij is Jezus Christus dus de ‘kwalificerende factor’ (Vreugdenhil) voor wat zich in de schepping

TAFELGESPREK OVER MOREEL KAPITAAL

Op vrijdag 5 februari 2010 vindt van 14.00-17.00 uur een Tafelgesprek plaats over deze thematiek. Sprekers zijn Roel Kuiper, Tim Vreugdenhil en Kars Veling. U kunt zich aanmelden via wi@christenunie.nl.

Roel Kuiper is bijzonder hoogleraar christelijke filosofie aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, directeur van het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken (GH, Zwolle) en lid van de Eerste Kamer voor de ChristenUnie.

aan normatief aandient. Graag houd ik ‘schepping’ en ‘verlossing’ en (‘heil’) heel dicht bij elkaar. Alleen, ik ben geen theoloog; ik spreek in dit boek als politiek filosoof. De antwoorden waar ik mee kom moeten algemeen inzichtelijk zijn. Jezus is niet voor iedereen het aanknopingspunt, maar over het normatieve dat zich laat gelden in de structuren van de (geschapen) werkelijkheid kan een breed gesprek worden gevoerd. Het blijft evenwel zo dat het morele appel dat we kunnen opmerken in ons relationele bestaan met anderen, niet los staat van Gods goede schepping en van het openbare levensvoorbeeld van Jezus. Het morele leidt ons uiteindelijk tot Jezus en tot God de Schepper en Vader. Vandaar dat ik steeds blijf wijzen op het ‘transcendente’ en ‘religieuze’ dat we zelfs in ons sociale en politieke bestaan op het spoor komen.

PRAKTISCHE TOEPASSING

Het christelijk denken heeft in Nederland een belangrijke bijdrage geleverd aan de inrichting van politiek en samenleving. Het denken over verantwoordelijkheden, soevereiniteit in eigen kring, over de eigen taak van overheid en samenleving is op vele manieren vruchtbaar gebleken en heeft onze samenleving gevormd. Ik beoog niets anders dan deze traditie voort te zetten. We leven in een tijd waarin de verzorgingstaat met zijn collectieve arrangementen wordt afgebouwd en we opnieuw nadenken over een ‘participatiemaatschappij’. Daarin gaat het over de rol van de ‘civil society’, over de plek van verbanden in de samenleving, over actief burgerschap en sociale samenhang in wijk en buurt, over sterkere vormen van informeel zorgen en nieuwe vormen van ‘social governance’. Voor die praktijk probeer ik in mijn boek de theoretische bouwstenen te leveren. Het is waar: dit is nog niet de praktijk zelf. Maar als deze theoretische inzet goed is, zal ze zich ook kunnen verbinden met de praktijk. ■

EINDNOOT

¹ Een uitgebreide versie van dit artikel vindt u op www.wi.christenunie.nl

DOOR MARK KNEVEL

De regering is in verwarring over het te voeren luchtvaartbeleid. Moet ze het vliegen vanwege de uitstoot van broeikasgassen ontmoedigen? Of moet ze deze motor van de economie juist koesteren? Het invoeren van een belasting op vliegen en vervolgens binnen een jaar weer afschaffen illustreert de tweeslachtigheid. Voor de ChristenUnie is de afschaffing van de vliegtax pijnlijk, omdat de partij er wel in slaagde dit programmapunt in het regeerakkoord te krijgen, maar niet om het te realiseren.

In dit artikel staat de vraag centraal of de luchtvaart het middel is om de economische doelen van het kabinet te realiseren. Ik geef eerst een korte typering van de Nederlandse luchtvaart. Vervolgens vat ik het voorgenomen beleid samen, om daarna te toetsen of dit beleid voldoet aan de eisen die logica en moraal stellen.

SCHIPHOL IN VOGELVLUCHT

Schiphol is een belangrijk knooppunt in het vliegverkeer. Vanaf Schiphol kan gevlogen worden op 267 bestemmingen wereldwijd. Dat grote aantal verbindingen is mogelijk vanwege de vele passagiers (40%) die op de luchthaven overstappen, op weg naar hun uiteindelijke bestemming. Schiphol heeft zijn positie als luchtvaartknooppunt, ook wel 'hub' genoemd, onder meer te danken aan de vele luchtvaartverdragen die Nederland heeft met derde landen en de korte overstaptijden op Schiphol.

Schiphol verloren; rampspoed geboren?

De luchtvaartalliantie Air France-KLM verzorgt de meeste verbindingen (140) vanaf Schiphol. Behalve op Schiphol gebruikt Air France-KLM de luchthaven Charles de Gaulle als hub. Het gebruik van twee hubs is voor een luchtvaartmaatschappij duurder dan een. Bij de fusie van Air France-KLM heeft de Nederlandse overheid bedongen dat tot mei 2009 de alliantie vanaf Schiphol op 42 sleutelbestemmingen bleef vliegen. Vliegen is dus economisch belangrijk, tegelijk veroorzaakt het schade aan het milieu. Rondom een luchthaven ervaren veel omwonenden geluidshinder. In Nederland zijn bij wet 35 handhavingpunten vastgelegd. De geluidsbelasting in deze punten moet onder een bepaald niveau blijven. Vliegtuigen zijn daarnaast verantwoordelijk voor 5% van de Europese CO2 uitstoot. De bijdrage van vliegtuigen aan het broeikaseffect is groter dan alleen de uitstoot van broeikasgassen. Vliegen veroorzaakt ook contrails, een soort sluierbewolking. Ook deze contrails dragen bij aan de opwarming van de aarde.

Het voorgenomen luchtvaartbeleid is te vinden in twee documenten: het advies van de Alderstafel¹ en de in april 2009 verschenen Luchtvaartnota.²

DE TAFEL VAN ALDERS

In 2006 was de verwachting dat de geluidsnormen het aantal vluchten op Schiphol al snel zouden beperken. Daarop vroeg het kabinet oud-minister Hans Alders om een, door alle betrokken partijen gedragen, advies op te stellen. Alders richtte eind 2006 de Tafel van Alders op, een overlegorgaan waarin het Rijk, de provincie Noord-Holland, gemeenten, de luchtvaartsector en omwonenden een balans gingen zoeken tussen de groei van de luchtvaart en de kwaliteit van de leefomgeving. Op 1 oktober 2008 heeft de Tafel van Alders haar advies uitgebracht voor de periode tot 2020.

Zij verwacht, op basis van een inschatting van de luchtvaartsector, dat in 2020 de marktvaart 580.000 vliegtuigbewegingen bedraagt. Op Schiphol is, binnen de geluidsnormen, dan plaats voor 540.000 vliegtuigbewegingen. Partijen aan de Alderstafel hebben afgesproken dat Schiphol maximaal 510.000 vliegtuigbewegingen mag afhandelen. Dit moeten die vluchten zijn die een bijdrage leveren aan de netwerkfunctie van Schiphol. De Alderstafel kiest hiermee voor een selectieve ontwikkeling van de luchthaven. Als Nederland in 2020 plaats wil bieden aan de totale marktvaart is de inzet van de regionale luchthavens als Eindhoven en Lelystad noodzakelijk. Alders stelt voor dat deze luchthavens in 2020 70.000 starts en landingen afhandelen.

DE LUCHTVAARTNOTA 2009

Ik bespreek de luchtvaartnota kort aan de hand van vier punten.

- Het vertrekpunt van de nota is de ambitie dat Nederland in 2015 in de top 5 staat van de internationale ranglijsten voor concurrentiekracht. Anders is volgens het kabinet het huidige welvaartspeil niet te handhaven. De luchtvaart speelt een cruciale rol in het realiseren van deze doelstelling.
- Luchtvaart stimuleert de economische ontwikkeling van een regio. Internationale bedrijven vestigen zich rondom luchthavens die beschikken over een omvangrijk netwerk van luchtvaartverbindingen. Het netwerk van Schiphol is aantrekkelijk voor buitenlandse bedrijven, leert onderzoek. Die bedrijven zijn nodig willen we in de top 5 terechtkomen. Nederlandse bedrijven zijn onvoldoende ondernemend en innovatief om dit te bereiken, volgens de nota.
- Het kabinet kiest er daarom voor om de totale marktvaart van 580.000 vliegtuigbewegingen

‘IS HET WEL VERSTANDIG OM ONZE WELVAART TE FUNDEREN OP HET INTERNATIONALE BEDRIJFSLEVEN? DE RECENTE GESCHIEDENIS LEERT ONS DAT GROTE BEDRIJVEN NOGAL EENS LEMEN VOETEN HEBBEN.’

in 2020 te accommoderen op de luchthavens Schiphol (510.000), Lelystad (35.000) en Eindhoven (35.000). Met het afschaffen van de vliegtax is het aantal van 580.000 vliegtuigbewegingen een stuk realistischer geworden.

- Wat betreft de uitstoot van broeikasgassen is het kabinet er een voorstander van dat, zoals al in Europees verband is besloten, de luchtvaart in 2012 opgenomen wordt in het Europese systeem van emissiehandel (ETS). Dit betekent dat de kosten van de CO2-uitstoot worden verrekend in de prijs van een ticket. Ondanks ETS is een absolute afname van de CO2-emissies tot 2020, door de groei van de vliegtuigbewegingen niet haalbaar.

BESPREKING LUCHTVAARTBELEID

Het kabinet ziet de toekomst als volgt: het aantal vliegtuigbewegingen groeit en de netwerkfunctie van Schiphol blijft in stand. Hierdoor vestigen zich zeer sterke internationale bedrijven in de Randstad. Deze zorgen ervoor dat de Randstad in 2015 tot de vijf meest dynamische regio's ter wereld behoort. Dit scenario klinkt aanlokkelijk, maar roept veel vragen op. Ik bespreek drie punten.

NETWERKFUNCTIE SCHIPHOL ONZEKER

Het voortbestaan van de netwerkfunctie van Schiphol is onzeker. De luchtvaartnota gaat uit van een te hoog aantal vliegtuigbewegingen. Bovendien vallen toekomstige ontwikkelingen waarschijnlijk in het nadeel van Schiphol uit. Het uitgangspunt van het beleid zijn 580.000 vliegbewegingen op de Nederlandse luchthavens in 2020 is opmerkelijk. In de jaren '90 maakte de luchtvaart een stormachtige ontwikkeling door. Het aantal vliegtuigbewegingen verdubbelde van 200.000 in 1990 naar meer dan 400.000 in het jaar 2000. Maar sinds het millennium schommelt het aantal vliegbewegingen rond de 420.000. Zelfs indien we het effect van de huidige crisis niet meenemen is het aantal vliegbewegingen over de laatste 8 jaar maar heel beperkt gestegen. Nemen we de crisis mee dan is praktisch sprake van een nulgroei. Om in 2020 uit te komen op 580.000 vliegbewegingen is na 2010 een forse en langdurige groei van het aantal vliegbewegingen nodig.

Het onderzoeksbureau SEO kon alleen tot een dergelijk aantal vluchten komen door slechts een

scenario door te rekenen waarin de economie na 2010 stormachtig doorgroeit, de olie op een onwaarschijnlijk lage prijs van 24 dollar per vat blijft, en de kosten van de luchtvaart voortdurend afnemen, terwijl die van andere modaliteiten als (de hoge snelheids)trein duurder worden.³

De tafel van Alders heeft, desgevraagd door de ministers Eurlings en Cramer, recent aangegeven nog steeds achter de eerder afgegeven prognose te staan. Zij is van mening dat “het onverstandig zou zijn als het Rijk, de luchtvaartsector en de regionale partijen zich laten verrassen door een aantrekkende groei van de luchtvaart. Dit is ook een les die de Algemene Rekenkamer in het rapport ‘Groecijfers Schiphol’(1998) heeft meegegeven toen in de jaren negentig de feitelijke groei veel groter bleek dan de ontwikkeling waarmee in het beleid rekening was gehouden”.⁴

Met deze verwijzing doet de Alderstafel geen recht aan de Algemene Rekenkamer. De les uit het genoemde rapport is dat de overheid er destijds “voor koos om in de besluitvorming niet uit te gaan van het meest realistische scenario maar van het meest wenselijke scenario, gegeven de opvattingen over de politieke realiteit”⁵. De geschiedenis lijkt zich te herhalen.

Ten tweede is het de vraag of de alliantie Air France/KLM in de toekomst twee luchthavens blijft gebruiken om haar vluchten af te handelen. De verwachte concurrentieslag zal de luchtvaartmaatschappijen dwingen te snijden in de kosten. Het afhandelen van de vluchten op één luchthaven is efficiënter dan het gebruik van twee luchthavens. Daarbij is een luchthaven als Schiphol, die het vooral moet hebben van transferpassagiers, kwetsbaarder dan een luchthaven met een grote thuismarkt zoals Charles de Gaulle. Indien de welvaart van Nederland afhankelijk is van de luchtvaart, dan ligt de sleutel daartoe bij een bedrijf dat voornamelijk in buitenlandse handen is.

Ten derde vreest Schiphol de opkomst van andere hubs. Met name op het verkeer tussen Noord-Amerika en Zuid-oost Azië en op de routes tussen Europa en Australië kunnen nieuwe luchthavens in het Midden-Oosten (Dubai) een bedreiging vormen voor de transferfunctie die Schiphol nu vervult.

SCHIPHOL VERLOREN, RAMPSPOED GEBOREN?

Of de relatie die de luchtvaartnota legt tussen het netwerk van Schiphol, de vestiging van bedrijven, en het genereren van welvaart, juist is, laat zich op grond van de luchtvaartnota moeilijk beoordelen. Wel valt op dat in de nota voor de hand liggende vragen niet aan de orde komen en dat alternatieve paden niet onderzocht worden. Zo is onduidelijk hoe belangrijk Schiphol is ten opzichte van andere vestigingsfactoren. Duidelijk is wel dat de luchthaven niet de belangrijkste (want tweede) factor is, en ook niet de enige. Ook de vraag hoe het nu komt dat onze luchtvaartsector de mondiale concurrentie wel aankan, maar dat de ‘gewone’ Nederlandse bedrijven in productiviteit en innovatie achterblijven bij het internationale bedrijfsleven wordt niet gesteld. Een andere fundamentele vraag is of het verstandig is onze welvaart te funderen op het internationale bedrijfsleven. De recente geschiedenis leert ons dat grote bedrijven nog al eens lemen voeten hebben. En is het niet zo dat wat zich gemakkelijk vestigt ook gemakkelijk weer vertrekt?

Wat betreft alternatieve strategieën zou de regering meer inzicht moeten geven in de relatie tussen de moderne netwerksamenleving en de luchtvaart. Landen als Finland en Zweden moeten, met grote technologische bedrijven van eigen bodem als Nokia en Erickson toch stevig in de mondiale netwerksamenleving verankerd zijn. En dat zonder grote luchthaven. Misschien is de luchtvaart wel noodzakelijk voor het participeren in de netwerksamenleving, maar is een internationale hub dat ook?

SAMENVATTING

- Het kabinet wil Nederland in de top 5 van de meest dynamische regio's.
- Om dat te bereiken moet de luchtvaart in Nederland groeien, moet vliegen op Schiphol goedkoop blijven en is de vliegtax afgeschaft.
- Deze strategie van het kabinet is zowel riskant als immoreel.

ir. M.K. Knevel is lid van de ChristenUnie in Wasse-naar en oud-medewerker van Europarlementariër L. van der Waal.

WAAR IS DE MORAAAL IN HET VERHAAL?

Stel dat de voorgestelde strategie van de luchtvaartnota werkt. Schiphol behoudt zijn netwerkfunctie, het internationale bedrijfsleven vestigt zich in de Randstad en Nederland staat in 2015 in de top vijf van de meest dynamische regio's ter wereld. Hoe kunnen we dan, in het licht van de klimaatcrisis, verantwoorden dat wij onze welvaart bouwen op een van de meest energie-intensieve industrieën? Hoe kunnen we accepteren dat ‘een absolute afname van de CO2-emissies in de luchtvaart tot 2020 niet haalbaar is’?

CONCLUSIE

Het kabinet wil Nederland in de top 5 van de meest dynamische regio's. Daarom moet de luchtvaart in Nederland groeien, daarom moet vliegen op Schiphol goedkoop blijven en is de vliegtax afgeschaft. Ik heb willen betogen dat de strategie van het kabinet riskant is. De verwachte groecijfers zijn waarschijnlijk onjuist en in ieder geval eenzijdig. Of Schiphol een knooppunt van internationale luchtvaartverbindingen blijft, ligt niet meer alleen in Nederlandse handen. De relatie tussen mainport, vestigingsplaats en economische groei is niet helder. Alternatieven worden niet onderzocht en de kosten voor het milieu zijn niet meegewogen. Ik wil ervoor pleiten dat het kabinet de keuzes nog eens overweegt. Waarom moet Nederland per se tot de top 5 van de wereld behoren?⁶ Waarom loopt die weg uitsluitend via Schiphol? Zijn er met de huidige kredietcrisis, de milieucrisis en de klimaatcrisis geen andere, betere keuzen te maken?

EINDNOTEN

¹ http://www.alderstafel.nl/filelib/file/Advies_Alders_MLT.pdf
² *De luchtvaartnota. Concurrende en duurzame luchtvaart voor een sterke economie.* De luchtvaartnota is te raadplegen op http://www.verkeerenwaterstaat.nl/Images/luchtvaartnota%20website1_tcm195-244251.pdf
³ *Hoe groen kunnen we vliegen*, CE, Delft juni 2009
⁴ Brief aan de ministers Eurlings en Cramer van 1 oktober 2009.
⁵ *Groecijfers Schiphol*, rapport van de Algemene Rekenkamer, 1998
⁶ Zie Bob Goudzwaard e.a. *Wegen van hoop in tijden van crisis*, Amsterdam 2007

EU Emissiehandel na 2013: veil de rechten

DOOR MARISA KORTELAND EN HANS BLOKLAND

Onlangs is er een nieuwe EU-richtlijn gepubliceerd over het Europese emissiehandelssysteem (EU ETS) na 2013. Lastigste onderdelen bij de vormgeving ervan waren de verdeling van emissierechten en de limieten op de import van emissiereducties, gerealiseerd in niet-EU landen.

Voor het Europese emissiehandelssysteem is het te hopen dat 'Kopenhagen' een wereldwijd akkoord oplevert. Alleen als alle belangrijke spelers deelnemen, werkt de handel in emissierechten optimaal en zijn we af van koolstoflekkages, gratis rechten en 'windfall profits'. Dan ook kunnen we de koolstofreductie doeltreffend en doelmatig realiseren tegen de laagste kosten.

VERDELING VAN EMISSIERECHTEN

De verdeling van de emissierechten vindt onder de nieuwe richtlijn deels plaats via veiling en deels via gratis uitgifte. Voor sectoren waar het risico op koolstoflekkage nagenoeg nihil is, zoals de elektriciteitssector, zullen alle rechten volledig geveild worden. Bedrijven in andere sectoren krijgen in 2013 80% van hun rechten gratis. In de jaren daarna zal een steeds groter deel geveild worden, zodat in 2020 nog 30% van de rechten gratis is. Sectoren met een hoog risico op koolstoflekkage zullen bij uitblijven van een internationaal klimaatakkoord permanent gratis rechten ontvangen. Onder koolstoflekkage verstaat de richtlijn verplaatsing van activiteiten

waardoor CO₂-emissies optreden in landen die niet onder het EU ETS vallen. Dat kan gebeuren door fysieke verplaatsing van bedrijven, maar ook door zogenaamde importsubstitutie, waarbij importen toenemen omdat het EU-klimaatbeleid kostennadelen veroorzaakt. Een sector wordt geacht een hoog risico op koolstoflekkage te kennen als de handelsintensiteit met niet-EU regio's of de kostprijsstijging meer dan 30% bedraagt of wanneer de handelsintensiteit meer dan 10% bedraagt en de kosten met meer dan 5 procent stijgen. Onder deze relatief soepele eisen zullen alle energie-intensieve sectoren (cement, staal, aluminium, chemie, raffinaderijen) in aanmerking komen voor volledige gratis allocatie, zo blijkt uit een voorlopige analyse door de Europese Commissie dit voorjaar.

Daarnaast wordt gratis uitgifte gebaseerd op ex-ante en geharmoniseerde benchmarks: een eenmalige verdeelsleutel op basis van historische productiecijfers en mogelijk een periodieke bijstelling. Hierdoor zullen bedrijven niet snel emissiereductie realiseren door vermindering van productie, terwijl dit soms goedkoper is dan het efficiënter maken van het productieproces. Immers, vermindering van productie betekent minder emissierechten in een volgende handelsperiode. Ten slotte bestaat het risico dat bedrijven een bedrag voor emissierechten in hun productprijzen doorberekenen omdat hun concurrentiepositie dat toelaat, ook al ontvangen zij de rechten gratis. De consument betaalt dan voor deze 'windfall profits'.

VEILEN IS VERSTANDIGER

Het is verstandiger alle rechten te veilen en de veilingopbrengsten terug te sluizen. Veilen

heeft weliswaar een grotere impact op de concurrentiepositie van Europese bedrijven dan gratis uitgifte, maar via een verlaging van belastingen of energie(besparing)subsidies kunnen overheden bedrijven compenseren voor CO₂-kosten en wordt ook koolstoflekkage voorkomen. Ook kunnen overheden veilingopbrengsten aanwenden om consumenten te compenseren voor gestegen product- en elektriciteitsprijzen. In plaats daarvan heeft de EU 'goede bestemmingen' voor veilingopbrengsten

SAMENVATTING

- De uitstoot van broeikasgassen moet drastisch omlaag.
- Het emissiehandelssysteem van de EU is ontworpen om dat tegen de laagste kosten te bereiken.
- Zo'n systeem werkt het beste als alle belangrijke staten deelnemen, het doel van Kopenhagen.

Marisa Korteland werkt bij CE Delft en **Hans Blokland** is voormalig Europarlementariër voor de ChristenUnie. Voor meer informatie: korteland@ce.nl; hblokland@planet.nl

geformuleerd. Lidstaten dienen minimaal 50% van de totale opbrengst te investeren in zaken als klimaatadaptatie, emissiereductie of bosbehoud. Omdat onbekend is hoeveel rechten er daadwerkelijk geveild gaan worden en niet de feitelijke veilingopbrengsten zelf geoormerkt worden, maar een equivalent bedrag blijft onzeker hoeveel daadwerkelijk aan deze doelen zal worden besteed. Landen als Nederland, waar al relatief veel gebeurt, hoeven dan niet veel extra inspanningen te leveren.

EMISSIEREDUCTIE BUITEN DE GRENZEN

Lidstaten kunnen een deel van hun emissiedoelstellingen halen door emissiereducties in niet Annex 1 landen te realiseren. Deze mogelijkheid, het zogenaamde Clean Development Mechanisme (CDM), lijkt na 2013 ruimer dan voorheen, ook al is de precieze omvang nog onduidelijk. Naar verwachting kunnen landen tot 50% van de reductie-inspanning afdekken met CDM-credits. Ook mogen zij credits gebruiken die worden overgehouden uit de voorgaande handelsperiode. Als emissies de komende tijd dalen als gevolg van de kredietcrisis kan het aantal resterende credits fors oplopen en zo de maatregelen in volgende jaren afremmen.

Column

Voor alle christenen

CDM-credits zorgen echter wel voor een goedkope manier om emissies te reduceren. Zonder dit mechanisme kan de emissiehandelsprijs erg hoog worden. CDM drukt dus de kosten van het Europees klimaatbeleid en – politiek niet onbelangrijk – het betreft niet-Annex I landen bij het klimaatbeleid. De EU moet echter niet alle emissiereductie buiten haar grenzen realiseren. Ook intern dienen er inspanningen geleverd te worden aan de transitie richting een duurzamere economie. Dit is van belang uit het oogpunt van solidariteit, maar ook vanwege de effectiviteit van EU ETS. De hoogte van het emissieplafond bepaalt de uiteindelijke milieuwinst, maar alleen als de kwaliteit van emissiereducties onder CDM even hoog is als de emissiereducties binnen Europa. CDM-critici plaatsen vraagtekens bij de hardheid van reductieclaims, vanwege de onzekere additionaliteit van projecten. Bovendien zullen, bij een eventueel mondiaal klimaatakkoord, landen waarin deze projecten hebben plaatsgevonden de tot nu toe behaalde reducties op eigen conto willen schrijven. Als de EU deze niet afboekt, wordt één emissiereductie twee keer meegeteld.

TOEKOMSTIGE PRIJZEN

Periodieke vaststelling van het benchmark-mechanisme voor gratis uitgifte van rechten zal tot een hogere prijs voor CO₂-rechten leiden dan veilen van die rechten. Er zijn dan immers meer technische maatregelen nodig om een bepaalde emissiereductie te bewerkstelligen. De vraag is echter of politici een hoge CO₂-prijs laten voortbestaan of lagere reductiedoelen zullen formuleren om de kosten voor het bedrijfsleven beperkt houden. Voor het stellen van scherpe klimaatdoelstellingen in de toekomst, is dan ook van belang dat de prijs niet te hoog wordt. Dit is mogelijk de reden voor een relatief hoog aandeel van CDM-credits, dat immers de prijs van emissierechten drukt. Aan de andere kant mag de CO₂-prijs niet te laag worden, omdat dan de emittent goedkoper uit is door niet te investeren in emissiereductie. Ook in de huidige recessie, met lagere productie en lagere CO₂-uitstoot, lijken doelstellingen gehaald te worden zonder vernieuwing van productieprocessen. Overigens kunnen schommelingen in de CO₂-prijs gerichte CO₂-reducerende investeringen afremmen omdat het risico op lagere CO₂-kosten de investeringsbereidheid bij bedrijven drukt.

KOPENHAGEN

In december 2009 moeten de klimaatonderhandelingen in Kopenhagen een mondiaal klimaatakkoord opleveren als opvolger van het Kyoto protocol, waar naast de EU ook de VS, China, India, Rusland en Brazilië hun handtekening onder zetten. De Europese top van maart 2009 stond ingeboekt om ruimte te creëren voor een doorbraak op weg naar dit klimaatakkoord. In plaats van leiderschap te tonen bij de transitie naar een koolstofarme wereld, bleef men steken in de details. Er gaat meer geld naar herstel van het financiële systeem dan naar het tegengaan van klimaatverandering. Bovendien dreigen ontwikkelingslanden nog altijd de grootste klappen van de klimaatverandering te krijgen, terwijl de oorzaak in de rijke wereld ligt. Het is daarom niet meer dan billijk dat eerdere afspraken gemaakt in Bali en Poznan daadwerkelijk worden nagekomen. Het saneren van financiële, economische en ecologische crises moet in samenhang gebeuren en niet geïsoleerd. De armoede en de honger in de wereld kan alleen opgelost worden als we bereid zijn integraal te denken en te handelen.

Nu lijkt het EU klimaat- en energiepakket vooral gunstig uit te pakken voor het bedrijfsleven, doordat een groot aantal sectoren gratis emissierechten zal ontvangen, ook al kunnen zij de CO₂ kosten waarschijnlijk zonder gevaar voor hun concurrentiepositie doorberekenen aan hun afnemers. Dit schuift de rekening van klimaatbeleid door naar de consument en leidt tot een hogere emissiehandelsprijs dan bij veiling van de rechten. ■

EMISSIONS-ANDELS

Emissiehandel is de handel in emissierechten. Emissierechten geven landen of bedrijven het recht om broeikasgassen of andere schadelijke gassen uit te stoten, bijvoorbeeld kooldioxide (CO₂), lachgas (N₂O), gehalogeneerde koolwaterstoffen (hfk's) en bijvoorbeeld stikstofoxiden (NO_x). Eigenlijk is emissiehandel de handel in emissieruimte. De emissieruimte geeft aan hoeveel een land of bedrijf van een bepaald gas mag uitstoten (emitteren). Emissiehandel vindt plaats tussen bedrijven in de zware industrie die veel van deze stoffen uitstoten.

bron: www.vrom.nl

DOOR CYNTHIA ORTEGA, TWEDE KAMERLID CHRISTENUNIE

Voor de lokale kiesverenigingen breekt een spannende tijd aan. Lukt het om trouwe stemmers vast te houden, en lukt het om nieuwe kiezers voor de ChristenUnie te winnen? Naast bezinning op de inhoud van het verkiezingsprogramma is het in deze tijd belangrijk te onderzoeken bij welke bevolkingsgroepen we stemmen kunnen winnen. De ChristenUnie wil een partij zijn van alle christenen. Dat betekent dat alle christenen zich in de partij moeten kunnen herkennen. Daar is winst te behalen.

VER HOUDEN VAN POLITIEK?

Voor een grote groep christenen, vooral die met wortels buiten Nederland (ongeveer 800.000) en/of uit Evangelische en Pinkstergemeenten, is politiek een ver-van-mijn-bed-show. Ook ik moest er vroeger niet veel van hebben. Ik wist dat het koninkrijk van God niet van deze aarde is en verbond daar de consequentie aan dat je als christen je verre moest houden van de politiek. Beetje bij beetje is bij mij het besef gaan groeien dat christenen ook een verantwoordelijkheid hebben te dragen voor wat er hier en nu in dit land, in dit koninkrijk der Nederlanden, gebeurt. Op een goede dag gaf een jongeman mij na de samenkomst, een RPF-folder in handen. Dat leidde tot een boeiend gesprek over wat hem bewoog en waar die politieke partij van hem voor stond. Thuis nam ik de folder door. “He he,” verzuchtte ik, “toch nog een politieke partij die rekening houdt met God en Zijn geboden.” Sindsdien stem ik: eerst RPF, en nu al weer bijna tien jaar ChristenUnie.

ZOEK ZE OP

Voor die doelgroep waartoe ik zelf behoor, zijn echtheid, een persoonlijke benadering en geloofsgetuigenis essentieel om te kunnen praten over verkiezingen. Een ‘gewone’ verkiezingscampagne zal niet aanslaan. Met een vluchtig contact op straat win je deze stemmers niet, en naar een campagneavond komen ze niet zomaar. De enige strategie is: zoek ze op, ga naar ze toe. Laat vanuit de Bijbel zien welke plaats politiek inneemt en altijd heeft ingenomen in Gods plan. Organiseer een huiskamerbijeenkomst, praat informeel en op een laagdrempelig niveau door over problemen in de maatschappij, de roeping van christenen en de rol van politiek als proces om veranderingen te bewerkstelligen.

BUITEN GEBAADE PADEN

Voor deze aanpak hebben we contacten nodig met sleutelpersonen uit geloofsgemeenschappen. Misschien is het een idee dat het Wetenschappelijk Instituut onderzoek doet naar deze doelgroepen en erover publiceert, zodat er gerichte verkiezingsstrategieën opgezet kunnen worden. Niet in de eerste plaats om stemmen te trekken, maar om deze broeders en zusters te informeren over wat het betekent God te dienen als politicus. Vooral in de Randstadgemeenten is er een aanzienlijk, nog niet bereikt potentieel aan stemmers voor de ChristenUnie. De lokale kiesverenigingen moeten dan wel bereid zijn buiten de gebaande paden te treden en oprecht ontmoetingen aangaan met deze doelgroepen. Wandelen in de voetsporen van Jezus betekent betrokken en stabiel zijn. Dat onderscheidt ons als christelijk-sociale politici. Een krachtige boodschap die, mits op de juiste manier verpakt, deze doelgroepen zeker zal aanspreken.

Democratisering waterschappen

**DE UITDAGING VOOR HET DECENTRALE
WATERBESTUUR IN NEDERLAND**

‘DE VROEGSTE WATERSCHAPPEN KUNNEN WORDEN GEZIEN ALS DEMOCRATISCHE BEWEGING VAN ONDEROP. VAAK UIT WATERS-NOOD ONTSTAAN, GEDRAGEN DOOR DE POLDERBELANGEN VAN DE AGRARISCHE DORPSGEMEENSCHAPPEN.’

DOOR REIN FERWERDA

Ongeveer een jaar geleden zijn er waterschapsverkiezingen geweest in Nederland. Mede door de lage opkomst ontstond er veel discussie over nut en noodzaak van die verkiezingen. In dit artikel zet ik de democratisering van het decentraal waterbestuur in een breder perspectief en pleit ik voor meer duidelijkheid en richting in de Waterschapswet.

ACHTERGROND

In november 2008 hebben voor de eerste maal in de waterschapsgeschiedenis gelijktijdig waterschapsverkiezingen plaatsgevonden voor alle 26 waterbesturen in ons land. Deze verkiezingen zijn gehouden in het kader van de Wet modernisering waterschapsbestel die eind 2007 in werking is getreden. De nieuwe wet betekent een ingrijpende wijziging van de Waterschapswet van 1991.¹ Doelen hierbij zijn het vergroten van de democratische legitimatie, de transparantie, vereenvoudiging en modernisering van de bestuurlijke en financiële structuur van de waterschappen. Daarvoor zijn wijzigingen in de Waterschapswet tot stand gebracht op het punt van de samenstelling van het waterschapsbestuur, de verkiezing van dit bestuur, de organisatie en inrichting van de beleids- en verantwoordingsfunctie en financiering van de waterschappen. Om deze wetswijziging te implementeren, is eind 2007 het Waterschapsbesluit² in werking getreden. Belangrijkste verandering is de wijziging van een personenstelsel in een lijstenstelsel. Daarmee wordt voor de eerste maal in de waterschapsgeschiedenis ook aan politieke partijen gelegenheid geboden, kandidaten namens de belangengroepering van ingezetenen aan te dragen voor de verkiezing van leden van het algemene bestuur van de waterschappen. Hierdoor is een belangrijke stap gezet op de weg van voortgaande democratisering van de voor de gemiddelde burger voorheen relatief besloten wereld van waterbestuurders. De nieuwe Waterwet, in het brede perspectief van het omgevingsrecht, biedt hierbij het wettelijk kader voor een eigentijdse, zogenaamde ‘brede

kijk’³ op waterrecht en internationaal waterbeheer. Deze wet is geënt op de grensoverschrijdende stroomgebiedbenadering⁴, als internationaal kader voor het integrale karakter van waterbeheer en -bestuur nieuwe stijl.

PROBLEEMSTELLING

In dit artikel ga ik in op de verhouding tussen belang-betaling-zeggenschap. Is de zeggenschap op een juiste manier verdeeld over belanghebbenden? Of moet de organisatie ervan worden veranderd? Met name bespreek ik de positie van de zogenaamde ‘geborgde zetels’. Ik heb gekozen voor de volgende vraagstelling: Rechtvaardigt de belangenrepresentatie van specifieke categorieën van belanghebbenden, de zogenaamde geborgde zetels, een aparte benoemingsprocedure, in afwijking van de algemene procedure van directe verkiezing, die op grond van het Waterschapsbesluit geldt voor de belangencategorie van ingezetenen in de algemene besturen van waterschappen? Met andere woorden: heeft de afwijkende benoemingsprocedure voor deze categorieën van belanghebbenden nog wel toekomst?

TOENEMENDE DEMOCRATISERING

Alvorens nader op de probleemstelling in te gaan, is het noodzakelijk om kort stil te staan bij enkele belangrijke momenten in de waterschapsgeschiedenis. Volgens dr. Herman Havekes ontstonden al vanaf de twaalfde en dertiende eeuw in de toenmalige ‘lage landen’ waterschappen, als een soort gemeenschappelijke regelingen van onderen op, omdat de waterstaatsbelangen het draagvlak en vermogen van de sterk agrarisch georiënteerde individuele waterschappen te boven gingen. In de waterschapsliteratuur komt het belang van een goede organisatie van gebiedsgericht waterbeheer telkens weer naar voren. Dat belang was in de begintijd vooral een plattelandsbelang, omdat bijna de gehele toenmalige bevolking in Nederland op het platteland woonde. De vroegste waterschappen kunnen dan ook worden gezien als democratische beweging van onderop, vaak uit watersnood ontstaan, gedragen door de polderbelangen van de agrarische dorpsgemeenschappen en deels daardoor

gelegitimeerd en soms op grafelijke instigatie opgericht. De taken van die eerste lokale en streekwaterschappen bestonden vooral uit dijk- en afwateringszorg. En juist die dijkzorg wordt gezien als overheidstaak bij uitstek. Havekes wijst in dit verband op de curieuze discussie over het publiekrechtelijke of privaatrechtelijke karakter van het instituut waterschap, die tot ver in de vorige eeuw werd gevoerd. De Grondwetswijziging van 1983 vormde hier zonder twijfel het ‘scharnierpunt’. Met de invoering van een speciaal waterschapsartikel 133, in hoofdstuk 7 over de provincies, gemeenten, waterschappen en andere openbare lichamen, werd deze juridische strijd ten gunste van het publiekrecht beslecht. Tevens werd voor het eerst in de Grondwet in het hoofdstuk over de Grondrechten, naast de klassieke grondrechten, in artikel 21 ook aandacht geschonken aan het sociale grondrecht van een goed leefmilieu, waarin mede begrepen was de zorg voor goed drinkwater, al werd dat hier nog niet expliciet vermeld.

Naast de zorg voor de waterveiligheid en het waterkwantiteitsbeheer was inmiddels, mede onder invloed van de sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw opkomende milieubewegingen, ook de zorg voor een goede waterkwaliteit langzamerhand bij politiek en publiek in beeld gekomen. Op de daardoor toenemende democratiserende invloed van de algemene categorie van ingezetenen op het belang van goed waterbeheer, en de zich langzamerhand wijzigende bestuurlijke verhoudingen tussen de verschillende belanghebbende categorieën binnen de ‘trits’, ga ik hierna verder in.

BELANG-BETALING-ZEGGENSCHAP

Wat wordt er bedoeld met de trits belang-betaling-zeggenschap? Er bestaat een nauwe

koppeling tussen belang bij de activiteiten van het waterschap, de betalingsplicht daarvoor en de participatie in het bestuur. Diverse categorieën belanghebbenden hebben belang bij een goed functionerende waterstaatszorg in het beheersgebied van een waterschap. Dat belang wordt geconcretiseerd in de zorg voor het watersysteem (de zorg voor waterkering, waterhuishouding en waterkwaliteit) en de zorg voor het zuiveren van afvalwater, in samenhang met eventuele andere taken. Voorheen onderscheiden in hoofd- en neventaken, tegenwoordig uitgevoerd als één integrale taak. De financiering van de waterschapstaken in watersysteembeheer, zuiveringsbeheer en van eventuele neventaken is mede afhankelijk van dit belang. En de ‘zeggenschap’ of samenstelling en verkiezing van het waterschapsbestuur, laat nog het meest het onderscheid zien tussen de functionele of belangengroependemocratie van waterschappen en de territoriaal gedecentraliseerde algemene democratie van provincies en gemeenten.

BOERENREPUBLICKEN

Welke categorieën hadden nu tot ver in de vorige eeuw de zeggenschap in de waterschaps-besturen? Eeuwenlang werden de waterschapsbesturen gedomineerd door de grondeigenaren, de categorie ongebouwd. De laatmiddeleeuwse waterschappen kenden al een eigen bestuur, dat naar de democratische maatstaven van die tijd vooral uit aanzienlijken bestond, afkomstig uit de (groot)grondbezitters, edelen, kloosters en steden. De kloosters en de adel bezaten immers de meeste grond. Zij hadden daarom het grootste belang bij de relatieve waterveiligheid voor hun kostbare eigendommen, die periodiek bedreigd werden door overstromingen en andere rampspoeden. Daarmee is tevens duidelijk dat al vanaf het begin, vooral de categorie van grondeigenaren tot ver in de twintigste eeuw de dienst in de waterschapsbesturen uitmaakte. Want alleen degenen die een aantal bunders land in het waterschap bezaten waarvoor omslag werd betaald, waren stemgerechtigd en konden in het waterschapsbestuur verkozen worden. Daarbij was volgens Havekes meervoudig stemrecht, afhankelijk van de omvang van het grondbezit, meer regel dan uitzondering. Vooral

‘VANWEGE HET GRENDOVERSCHRIJDENDE, MAATSCHAPPELIJK BELANG VAN WATER IN DE DISCUSSIE OVER DE KLIMAATPROBLEMATIEK, IS WATER IN TOENEMENDE MATE OP DE AGENDA VAN DE PUBLIEKE OPINIE EN DAARMEE OOK VAN DE PARTIJPOLITIEK GEKOMEN.’

de agrarische sector domineerde eeuwenlang de waterschapsbesturen, die daardoor kenmerkend wel als ‘boerenrepublieken’ werden aangeduid. In tegenstelling tot de algemene democratie, waarbij in 1917 het algemene kiesrecht voor mannen en in 1919 ook voor vrouwen werd ingevoerd, bleef het censuskiesrecht tot laat in de vorige eeuw de samenstelling van waterschapsbesturen bepalen. Het was zelfs zo dat de eigenaren van gebouwde eigendommen (de categorie gebouwd) tot ver in de twintigste eeuw en vaak pas na de Tweede Wereldoorlog, hun intrede in de waterschapsbesturen (én het omslagstelsel) konden doen.

VAN CONFLICTMODEL NAAR HARMONIEMODEL

In de belangrijke notitie ‘Omgaan met water’ uit 1985, vond de toenmalige Minister van Verkeer en Waterstaat Smit-Kroes het tijd voor een nieuwe benadering van onze waterhuishouding en modernisering van het waterbeheer. Er was meer nodig dan de aloude strijd tegen het water en bescherming tegen vervuiling. De strategie van het conflictmodel moest worden omgevormd tot een strategie van het harmoniemodel. Daarin stonden samenwerken met de natuur en het omgaan met watersystemen centraal. Deze denkrichting is verder uitgewerkt in de Tweede en Derde Nota Waterhuishouding (NW2 en NW3). Daarin werd een duidelijke voorkeur voor all-in waterschappen uitgesproken, alsmede aanpassing van de grote verscheidenheid in bestuurlijke organisatie en schaalgrootte van het waterbeheer. Kortom, de Regering vond het tijd voor een grondige herziening van het waterschapsbestel. Daarmee was de weg vrij voor een ontwerp-Waterschapswet.

Aansluitend op de Grondwettelijke verwijzing naar de “bij de wet te stellen regels”, ter “opheffing en instelling van waterschappen, de regeling van hun taken en inrichting, alsmede de samenstelling van hun besturen”, is in 1991 de Waterschapswet tot stand gekomen. Daarmee werd het eeuwenoude waterschapsbestel niet alleen constitutioneel, maar ook organiek verankerd. Tevens kreeg in deze wet ook de klassieke waterschapstrits belang-betaling-zeggenschap wettelijk vorm, waarbij gelijktijdig de kring van potentiële belang-hebbenden werd verbreed.

EVALUATIE WATERSCHAPSVERKIEZINGEN

De verschillende belangencategorieën werden, ondanks een zekere landelijke uniformering, ook met de Wet Modernisering Waterschapsbestel in 2007, nog niet gelijk behandeld. Deze wet heeft een ‘hybride’ stelsel geïntroduceerd, waarbij bijna driekwart van de vertegenwoordigers, namelijk de ingezetenen-vertegenwoordigers worden verkozen, terwijl de resterende vertegenwoordigers van de specifieke belangencategorieën worden benoemd. Wel is het nog tot 2004 gebruikte personenstelsel losgelaten en vervangen door een lijstenstelsel. Daarbij worden naast andere belangengroepen, die een aanwijsbaar belang hebben bij de taakuitoefening van het waterschap, voor het eerst politieke partijen toegelaten. Vanwege het grensoverschrijdende, maatschappelijk belang van water in de publieke discussie over de oorzaken en gevolgen van de klimaatproblematiek en als gevolg daarvan zeespiegelstijging, bodemdaling en wereldwijd periodiek optredend wateroverlast op verschillende schaalgrootte, is water in toenemende mate op de agenda van de publieke opinie en daarmee ook van de partijpolitiek gekomen. Iedereen heeft immers belang bij schoon water en droge voeten. En omdat ons aller erfgoed water een eerste levensbehoefte is, blijft het behartigen van het openbare waterbelang bij uitstek een overheidstaak van continue zorg, altijd in samenhang met andere ruimtelijke functies (water als ordenend principe) van algemeen belang.

DOORGAAN OP INGESLAGEN WEG

Daarmee is tevens de probleemstelling aan de orde: rechtvaardigt de belangenrepresentatie van specifieke categorieën van belanghebbenden, de zogenaamde geborgde zetels, een aparte benoemingsprocedure, in afwijking van de algemene procedure van directe verkiezing, die op grond van het Waterschapsbesluit geldt voor de belangencategorie van ingezetenen in de algemene besturen van waterschappen? De conclusie van het eindrapport van de Unie-commissie Evaluatie Waterschapsverkiezingen 2008, dat in mei 2009 naar buiten kwam luidt: leren van de fouten en vooral ook samen doorgaan op de ingeslagen weg. Want stoppen met de waterschapsverkiezingen is een heilloze weg en een stap terug in de tijd. Immers, “No taxation without representation”. Omgekeerd schept de

bevoegdheid van een eigen belastinggebied, ook de verplichting van een toeziende algemene belangenrepresentatie in waterschapsbesturen. De CAW wijst op een afgewogen vormgeving aan het gemengde karakter van het functionele waterschap op de schaal van politieke en belangenrepresentatie. Maar: “Niet duidelijk blijkt, waarom het beter zou zijn om deze vertegenwoordigers te benoemen in plaats van hen te verkiezen.”⁵

BENOEMEN ÓF VERKIEZEN

Hiermee plaatst de Commissie de algemene (landelijke) politiek voor een duidelijke keuze voor benoemen of verkiezen, niet alleen van de belangencategorie van ingezetenen, maar ook die van de geborgde zetels. Met die keuze zou immers de ‘weeffout’ van een ‘hybride’ lijstenstelsel, met enerzijds algemene politieke en functionele waterschapspartijen en anderzijds de geborgde belangencategorieën, kunnen worden hersteld. Op 19 juni 2009 heeft de regering naar aanleiding van de evaluaties van CAW en Unie van Waterschappen bekend gemaakt, dat de lage opkomst aanleiding geeft om onderzoek te doen naar alternatieve mogelijkheden voor de waterschapsverkiezingen. Daarbij wil het kabinet naast directe verkiezingen door de burger, ook de mogelijkheid van indirecte (door gemeenteraden of Provinciale Staten) verkiezingen verder onderzoeken.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Het waterbelang is een algemeen belang voor ieder, burgers, boeren en bedrijven. De gemoderniseerde Waterschapswet geeft naar mijn opvatting onvoldoende duidelijkheid en richting aan de verbinding van het decentrale waterbestuur met het algemene publieke belang van integraal en grensoverschrijdend waterbeheer. Een duidelijke keuze voor een eenduidige wetswijziging inzake algemene verkiezingen van

Drs. Rein Ferwerda is AB-lid Wetterskip Fryslan namens de ChristenUnie. Dit artikel is een samenvatting van een afstudeeressay ‘De democratische uitdaging voor een duurzame institutionele verankering van het decentrale waterbestuur in Nederland’ in het kader van de mastercursus waterstaats- en waterschapsrecht, Universiteit Utrecht, 2009.

waterschapsbestuurders, betekent voor zowel de algemene categorie van ingezetenen, als de specifieke categorieën van ongebouwd en gebouwd (de geborgde zetels), gelijke behandeling in de te volgen procedure voor de samenstelling en verkiezing van het algemeen bestuur. Voorts vraagt de leemte of zelfs weeffout inzake een grondwettelijke verankering van waterstaatszorg en waterschap, gelet op het voor mens en milieu essentiële en (inter)nationale belang van duurzaam en integraal waterbeheer, om herziening van de artikelen 21 en 133. Neemt onze staatssecretaris Tineke Huizinga hierin het voortouw?

De toekomst van het waterschap als institutie van decentraal waterbestuur, vraagt niet alleen om een brede kijk van alle waterbestuurders, om in het kader van nieuwe Waterwet en Delta-wet, in samenwerking met andere waterbeheerders duurzaam vorm te geven aan de grensoverschrijdende, integrale wateropgave van het waterbeleid in de 21e eeuw, maar ook om een hierop toegesneden decentrale organisatie, die recht doet aan de talloze regionale en lokale uitdagingen van het moderne waterbeheer voor mens en maatschappij. Tevens kan het Nederlandse decentrale all-in waterschapsmodel als institutioneel exportproduct, een belangrijke bijdrage leveren aan de internationale waterproblematiek en realisatie van Millenniumdoelstelling 7. Het VN-pleidooi om het recht op schoon water als mensenrecht te erkennen, verdient in dat kader een krachtige ondersteuning. ■

EINDNOTEN

- ¹ Waterschapswet van 6 juni 1991, houdende regels met betrekking tot de waterschappen. In: Wetteksten Waterrecht, Europees en nationaal, samengesteld door Prof.mr. H.F. M.W. van Rijswijk, Berghauser Pont, Amsterdam 2009.
- ² Waterschapsbesluit (Staatsbesluit 2007, 497) van 29 november 2007, houdende regels met betrekking tot de waterschappen. In Wetteksten, op. cit. pp. 207-278.
- ³ Watersysteembeheer is integraal verbonden met het brede omgevingsbeleid van gebiedsgerichte ruimtelijke ordening, landbouw, cultuurhistorie, milieubeheer en natuurbeleid.
- ⁴ De Europese Kaderrichtlijn Water, (KRW, Richtlijn 2000/60/EG) heeft in positieve zin bijgedragen aan het inzicht, dat water zich niet aan bestuurlijke grenzen pleegt te houden, maar vraagt om een integrale, grensoverschrijdende stroomgebiedbenadering.
- ⁵ CAW, 2009, op. cit., p. 19.

Nieuwe belastingen nodig voor versterking gemeentelijke autonomie

DOOR JOCHEM HEMINK

Regelmatig wordt er gesproken over de vermeende kloof tussen burger en bestuur. Gevoeld wordt dat met het afscheid van de van-zelfsprekende verbindingslijnen die de verzuilde tijd nog in zich droeg het bestuur meer op afstand is komen te staan van de burger en minder gemakkelijk aansluiting vindt bij diens wensen en belangen. In een globaliserende samenleving is er veel aandacht voor de politiek van de grootmachten op het wereldtoneel en de mondiale crises van deze tijd, en tegelijk is er juist nu ook een hang naar het lokale zichtbaar, waarin burgers zich vooral richten op de eigen leefomgeving en de eigen identiteit het sterkst beleefd wordt.

Juist daarom kan het in deze tijd voor bestuurders bruikbaar zijn om eraan herinnerd te worden dat, in tegenstelling tot andere landen als bijvoorbeeld Frankrijk, in ons land de rijksoverheid niet op een hoger niveau staat dan het lokale bestuur. Niet voor niets is Nederland een gedecentraliseerde eenheidsstaat. Gemeenten hebben eigen taken waarvoor zij (zelfstandig dan wel in medebewind met de rijksoverheid) verantwoordelijk zijn. Zoals de vice-president van de Raad van State onlangs verwoordde in een toespraak tot de VNG: Nederland kent wel een hiërarchie van normen, maar geen hiërarchie van bestuurslagen. Rijk en gemeenten zijn gelijkwaardig.

‘DECENTRAAL MOET, TENZIJ’

Het kabinet steunt het principe van decentralisatie, en voert hierbij het motto ‘decentraal wat kan, centraal wat moet’. In haar tweede periodieke beschouwing over de interbestuurlijke

verhoudingen stelt de Raad van State zelfs voor om dit motto om te draaien tot ‘decentraal moet, tenzij het alleen centraal kan’. Met woorden van Tjeenk Willink uit eerder genoemde toespraak: “Bij decentralisatie is de burger gebaat, omdat de lokale democratie wordt versterkt, de toegankelijkheid van het bestuur wordt vergroot en de afstand tussen burgers en bestuur wordt verkleind.” Decentralisatie is de laatste decennia vormgegeven door het overdragen van taken en verantwoordelijkheden aan gemeentebesturen. De Wet Maatschappelijke Ondersteuning is een voorbeeld van nieuw beleid waarbij gemeenten een nadrukkelijke rol in de uitvoering ervan hebben gekregen. De middelen die de gemeenten ontvangen voor het uitvoeren van de nieuwe bevoegdheden staan echter onder druk vanwege de sombere economische vooruitzichten, en ook de bevolkingskrimp zou op lange termijn een negatieve werking kunnen hebben op de gemeentelijke financiën. Daarnaast ontvangen gemeenten het grootste deel van hun inkomsten van de rijksoverheid waarbij een deel geoormerkt is, en is er weinig geld voorhanden om maatwerk te leveren en juist dat te doen wat in een bepaalde lokale situatie nodig is en prioriteit verdient.

EIGEN BUDGET, EIGEN SPEELRUIMTE

Bij deze zelfstandigheid van plaatselijke gemeenten hoort ook een eigen speelruimte van gemeenten, en om deze optimaal te kunnen verwezenlijken is ook een daarbij horende financiële beleidsruimte noodzakelijk. Preciezer: eigen gemeentelijke inkomsten, waarbij het lokale bestuur in samenspraak met de lokale representatieve democratie bepaalt waartoe deze middelen worden ingezet, om de eigen identiteit optimaal vorm te geven. Gemeentelijke belastingen zijn hier het meest geschikt voor.

Jochem Hemink heeft tijdens zijn stage bij de Tweede Kamerfractie onderzoek gedaan naar lokale belastingen.

Ook in het Coalitieakkoord is afgesproken: “decentralisatie van taken en bevoegdheden naar en zelfstandigheid van provincies en gemeenten wordt met kracht bevorderd ... door een nader in te vullen decentralisatie-impuls met budgetoverheveling en/of met verruiming van het lokale belastinggebied inclusief, bij invoering, voor de burgers compenserende beperking van de rijksbelastingen”. Dit houdt dus in dat het uitbreiden van bestaande belastingen of het creëren van nieuwe weliswaar lasten voor de burger met zich meebrengt, maar dat daar ook lastenverlagingen tegenover staan. Gemeenten die meer eigen belastingen heffen hebben minder geld uit Den Haag nodig; een belastingschuif is mogelijk door de rijksbelastingen met eenzelfde bedrag te verlagen, zelfs een lagere totale belastingdruk is mogelijk. De operatie kan dus in principe budgetneutraal worden uitgevoerd. De afspraak tot verruiming van het gemeentelijk belastinggebied was ook nodig omdat er in de afgelopen jaren aardig op is beknipt, onder meer door de afschaffing van het gebruikersdeel van de Onroerende Zaak Belasting (OZB).

WEINIG GEBEURD

Ondanks herhaaldelijk aandringen is hier echter nog weinig vorm aan gegeven. In het Bestuursakkoord dat het Rijk sloot met provincies en gemeenten is opgenomen dat na het uitbrengen van het rapport van de commissie Van Aartsen de samenstelling van het gemeentelijk belastinggebied zou worden besproken. Met uitzondering van de afschaffing van de maximering van de OZB zijn er verder geen concrete stappen genomen. Alleen voor de provincies zal met de Wet Kilometerprijs ook de omvang van het provinciaal belastinggebied bekeken worden vanwege de afschaffing van de (opcenten op de) motorrijtuigenbelasting. In hun reactie op de tweede periodieke beschouwing over de interbestuurlijke verhoudingen stellen de bewindslieden van Binnenlandse Zaken dat een uitbreiding van het lokale belastinggebied nu niet aan de orde is. “De

discussie over het lokaal belastinggebied is voor het kabinet – voor zover het gaat om uitbreidingen – afgerond”. Alleen voor de efficiency zullen enkele kleinere belastingen samengevoegd worden. Ingezet zal worden op voorkomen van het stijgen van de lokale lasten. Maar met alleen de algemene uitkering uit het gemeentefonds hebben gemeenten nog niet de middelen en, belangrijker, de beleidsvrijheid verkregen om te doen wat nodig is om zelfstandige keuzes te maken en aan te sluiten bij de behoeften van de betreffende gemeente. Het eigen belastinggebied zou een substantieel deel van de gemeentelijke inkomsten dienen te vormen. Het gaat dan om belastingen met een brede heffingsgrondslag, die optimaal kunnen dienen om te verantwoorden welke gemeentelijke voorzieningen er door een belasting gerealiseerd kunnen worden. Het maken van afwegingen tussen kosten en baten, om zo de hoogte van de belasting te kunnen relateren aan het takenpakket van de gemeente. Een belasting die herkenbaar is voor burgers als gemeentelijke belasting bij uitstek en de lokale autonomie versterkt. Dit verhoogt ook het draagvlak van belastingheffing bij de bevolking en draagt bij aan zorgvuldig bestuur dicht bij de burger.

MEER ONGELIJKHEID

Een veel gehoord bezwaar tegen de versterking van de gemeentelijke autonomie is dat het differentiatie van gemeenten in de hand werkt en er zo ongelijke situaties zullen ontstaan. De wenselijkheid van de mate van gelijkheid van voorzieningen tussen gemeenten is echter een afweging die op lokaal niveau plaats dient te vinden. Het is weliswaar zo dat de rijksoverheid in haar coördinerende rol tussen de verschillende samenlevingsterreinen ook iets te zeggen heeft over gelijkheid van voorzieningen, zoals de kosten van leges. Gemeenten zijn echter niet gelijk, en daarom kan er differentiatie plaatsvinden tussen verschillende typen gemeenten wat betreft taken, voorzieningen en middelen. Zo heeft ook de Raad voor het Openbaar Bestuur er in haar advies ‘Verschil moet er zijn’ op gewezen dat er bij ongelijke behandeling van gelijke of vergelijkbare gevallen in verschillende gemeenten geen sprake is van ongerechtvaardigde rechtsongelijkheid, wanneer weloverwogen en uitdrukkelijk is gekozen voor de

mogelijkheid om lokale beleidskeuzes te maken (en daarover verantwoording af te leggen aan de lokale bevolking).

VOORBEELDEN

Zo kan ook een vergroting van het autonome belastinggebied er aan bijdragen dat het takenpakket beter wordt afgestemd op de feitelijke omstandigheden in en behoeften van een bepaalde gemeente. Meerdere opties zijn denkbaar om hieraan concreet vorm te geven. Allereerst kan gedacht worden aan het herinvoeren van het gebruikersdeel van de OZB, maar ook kan de OZB in zijn geheel vervangen worden door opcenten op de inkomsten- en loonbelasting (IB/LB) of door een ingezetenenheffing. Naast deze kunnen er dan nieuwe belastingen ingevoerd worden als een bouwsombelasting en een woonruimtebelasting. Deze belastingen worden hier niet nieuw voorgesteld, maar de invoering ervan is in de afgelopen jaren onderzocht door diverse commissies, waaronder de stuurgroep Eenhoorn, de commissie gemeentelijke belastingen van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), en een scenariostudie in opdracht van oud-minister Remkes. Niet substantieel onderzocht door deze commissies maar ook geopperd binnen de ChristenUnie zijn een veiligheidsbelasting en een Openbaar Vervoer (OV)-belasting.

In een evaluatie daarvan kan gesteld worden dat de voordelen van de invoering van opcenten IB/LB met name een substantiële vergroting van het gemeentelijk belastinggebied zijn. Dit zal een voor de burgers zeer herkenbare belasting zijn. Nog meer is dat het geval bij de invoering van een ingezetenenheffing. Een bouwsombelasting kan van belang zijn voor snelgroeiende gemeenten, en van de woonruimtebelasting kan een regulerende werking uit gaan met betrekking tot de schaarser wordende ruimte in Nederland. Een OV-belasting geeft burgers de keuze: een betere bereikbaarheid van de binnenstad? Dan een hogere OV-belasting, zodat bijvoorbeeld een nieuwe buslijn ook daadwerkelijk kan worden gerealiseerd.

WEERSTAND OVERWINNEN

Nieuwe belastingen kunnen op maatschappelijke weerstand stuiten, maar dit kan ook meevallen. Het verzet tegen de Engelse ‘poll tax’ die werd geïntroduceerd door de regering-Thatcher had

ook te maken met de lastenverzwaring die tegelijkertijd werd opgelegd. Bij de invoering van bijvoorbeeld een ingezetenenheffing worden de nadelige inkomensgevolgen in beginsel volledig gecompenseerd door de algemene heffingskorting in de loon- en inkomstenbelasting te verhogen. Bovendien heffen alle waterschappen al sinds 1995 een ingezetenenomslag die bij invoering nauwelijks op maatschappelijke weerstand is gestuit. De negatieve ervaringen met de ‘poll tax’ hoeven dus niet maatgevend te zijn. Om dicht bij de burger te komen staan, kan concreet gewerkt worden aan het vormgeven van decentralisatie door gemeenten een daarbij behorende financiële beleidsruimte te geven, in de vorm van vergroting van het gemeentelijk belastinggebied door de invoering van nieuwe belastingen. Zo worden oude adviezen opgevolgd en wordt een afspraak uit het coalitieakkoord ingevuld. Er zal zorgvuldig moeten worden gekeken naar de mogelijke varianten van en de kosten van uitvoering van de verschillende belastingen samen met aandacht voor eventuele herverdeeleffecten en conjunctuurgevoeligheid. Diverse rapporten hebben echter laten zien dat deze hobbels niet onoverkomelijk zijn. Beter dan te stellen dat uitbreiding van het lokaal belastinggebied ‘niet aan de orde’ is en de discussie nu ‘afgerond’, zou staatssecretaris Bijleveld kunnen aangeven of ze de voorkeur geeft aan opcenten IB/LB dan wel een ingezetenenheffing. Met duidelijke keuzes hierin kan de beleidsvrijheid van gemeenten versterkt worden, maatwerk geleverd worden, en de betrokkenheid van burgers bij gemeentelijke besluitvorming over voorzieningen worden versterkt. ■

EINDNOOT

¹ De reden achter de aanbeveling om het decentralisatietemotto aan te scherpen is dat de Raad van State een gebrek aan vertrouwen waarneemt bij het kabinet om daadwerkelijk tot decentralisatie over te gaan, vanwege een vermeend gebrek aan bestuurskracht bij gemeente en provincies. De raad stelt echter dat een besluit tot decentralisatie niet hoeft te wachten op het bewijs dat gemeenten over voldoende bestuurskracht beschikken, omdat decentraliseren van taken bijdraagt aan vergroting van de bestuurskracht, en ook omdat het starten van decentralisatiebeleid mede zijn aanleiding vond in een gebrek aan bestuurskracht bij de rijksoverheid.

STEVIGE BESTUURDERS NODIG

DOOR WIM DE JONG, RAADSLID DEVENTER

De politiek heeft vaak een tweeslachtige houding ten opzichte van lokale belastingen. Dat bleek bijvoorbeeld toen minister Zalm het belastinggebied van gemeenten flink inperkte. Hij schafte het gebruikersdeel van de onroerendezaakbelasting af. Een argument van hem daarbij was dat deze belasting tot irritatie leidde. Tot op dat moment was de - vooral door liberalen aangehangen - gedachte geweest dat een belasting juist pijn moet doen. Die pijn biedt een tegenwicht tegen al te gemakkelijke nieuwe uitgaven.

De politiek in Den Haag heeft vaak moeite met belastingverschillen tussen gemeenten. Aan de andere kant verschuilen gemeentebestuurders zich vaak achter het Rijk dat te weinig geld zou geven voor een bepaalde gemeentelijke taak. Ze doen dan net of ze geen mogelijkheden hebben om de extra uitgaven te betalen met hogere belastingen. Politici moeten hun rug recht houden. Kamerleden moeten uitleggen dat gemeenten een ruime eigen bevoegdheid hebben om keuzen te maken in het bepalen van hoogte van lokale belastingen en tarieven. Gemeentelijke politici moeten uitleggen dat ze de gemeentebelastingen voor bepaalde uitgaven wel en voor andere niet willen verhogen en waarom.

Er zijn naast de argumenten vermeld in het artikel van Jochem Hemink nog andere, sterke argumenten voor uitbreiding van de mogelijkheden van gemeenten om belasting te heffen. Gemeenten hebben ruime mogelijkheden nodig om te bepalen hoeveel belasting ze van hun burgers heffen. Dat is erg hard nodig omdat ze in de komende periode heel veel zullen moeten bezuinigen. Voor veel gemeenten zal het tijd vragen om bezuinigingen door te voeren en de kosten te verlagen. Met weinig mogelijkheden om inkomsten te verhogen zal dat in veel gevallen leiden tot financiële brokken. Dan moet het Rijk rechtstreeks ingrijpen op grond van een bevoegdheid in de Gemeentewet: artikel 12. Gemeenten die hiermee te maken krijgen raken zeggenschap over hun eigen beleid kwijt.

Een ruim gemeentelijk belastinggebied is ook nodig voor het opvangen van hogere uitgaven ontstaan door financiële pech of verkeerd beleid.

Verwarringscursus

OVER VERDIEPING IN
CHRISTELIJK-SOCIALE POLITIEK

DOOR RIEKE ELSENBROEK

Sinds vorig cursusjaar biedt de Kaderschool de cursus Verdieping christelijk-sociale politiek aan. De belangstelling voor deze cursus is groot. Rob Nijhoff, één van de docenten van deze cursus en wetenschappelijk medewerker bij het WI, vertelt wat er zo bijzonder is aan de verdiepingscursus.

Rob, wat is het idee achter deze cursus?

“Het is een vervolg op de cursus ‘Welkom bij de ChristenUnie’, die heel summier ingaat op de geschiedenis en voorlopers van de ChristenUnie, en op de verschillen met bijvoorbeeld SGP en CDA. In de verdiepingscursus halen we gereedschap tevoorschijn uit de gereedschapskist waarmee we binnen de ChristenUnie rondlopen en die in de loop van eeuwen gevuld is. De deelnemers vullen hiermee hun eigen gereedschapskist. Eén van de werktuigen is het vergelijken van de standpunten van de ChristenUnie met die van andere christelijke partijen. Dit helpt om je sterker bewust te worden van de positie van je eigen partij.”

Voor wie is dat zinvol?

“Iedere ChristenUniebestuurder die zich nog niet op dit niveau geïnformeerd heeft doet er goed aan zich te oriënteren op deze stof. Je kunt veel leren in de praktijk, maar in deze cursus krijg je de stof systematisch aangereikt. Verder is het een leuke cursus voor mensen die dit gewoon interessant vinden. Er is volop ruimte om te discussiëren tijdens de bijeenkomsten.”

Hier geeft Rob mij een drie minuten durende cursus Dooyeweerd voor Dummies om te illustreren wat een raadslid met dit gereedschap kan in de praktijk.

Enthousiast: “Dit is echt een precisieset. Dooyeweerd heeft met zijn aspectenleer het idee van Kuyper over soevereiniteit in eigen kring een extra dimensie gegeven. Hiermee kun je bijvoorbeeld in een debat over gezondheidszorg laten zien waarom je vindt dat geld uiteraard wel een rol speelt bij het maken van keuzes in de zorg, maar niet leidend mag zijn. De aspectenleer is een gereedschap om goed te kunnen analyseren waar de keuzes nu echt over gaan. Dit rustig kunnen benoemen werkt verhelderend in het debat.”

In de cursus komt ook de verhouding tussen geloof en politiek naar voren. Hoe helpt dit een raadslid?

“Nou, Geert Jan Spijker, die deze verdiepingscursus vooral vorm heeft gegeven, noemt het zelf een ‘verwarringscursus’. Iedereen weet wel: natuurlijk is er zoiets als de ‘scheiding van kerk en staat’. Maar in de cursus merken deelnemers dat het toch wel ingewikkeld is. Kerk en overheid mogen en moeten wel wat vinden van elkaars rol in de samenleving. En als je bijvoorbeeld in een kerk onheus wordt bejegend, kun je in Nederland wel degelijk naar de wereldlijke rechter stappen.”

Wie precies wil weten hoe het zit en behalve enige verwarring ook meer helderheid wil krijgen, kan zich aanmelden voor de verdiepingscursus in Groningen via www.kaderschool.christenunie/verdiepingscursus. De cursus staat gepland op de avonden van 17, 24 en 31 maart en 7 april 2010.

Het is ook mogelijk deze cursus voor uw eigen woonplaats of regio aan te vragen als u minimaal twaalf deelnemers hebt. Voor meer informatie: kaderschool@christenunie.nl of 033 – 422 6969.

Column

Christenen en de macht

DOOR HERMAN SIETSMa, HOOFDREDACTEUR DENKWIJZER

De deelname van de ChristenUnie aan de regering zet aan tot doordenking van de dilemma's van deze positie. Leidt politieke macht niet tot risico's voor het bijbelse vreemdelingschap en de kracht van het getuigenis? Wat zijn trouwens precies die ambities van christelijke politiek en wanneer zijn die bereikt?

HUIVEREN

Zolang er christenen zijn hebben ze nagedacht over hun verhouding tot de staatkunde en ook hebben ze volop aan het politieke bedrijf deelgenomen. Keizer Constantijn christianiseerde de Romeinse staat en in West-Europa gebruikte Karel de Grote zijn macht om zijn rijk een christelijk profiel te geven. Keizers en pausen hebben in de Middeleeuwen gestreden om de publieke macht en allen veronderstelden God aan hun zijde. En wie nog eens wil huiveren bij de excessen van degenen die het rijk Gods op aarde wilden stichten moet De beloofde stad van Luc Panhuysen lezen, over de wederdopers onder leiding van Jan van Leiden (Münster 1534).

ONCHRISTELIJKE STAAT

Deze geschiedenis maakt christenen prudent als ze aan de macht deelnemen. De gezonde temperende invloed van de Reformatie mag in dit verband worden geroemd: onderscheid tussen het geestelijk en het wereldlijk regiem, vrijheid van geweten, tolerantie; het zijn begrippen die in de moderne staat essentieel zijn. Maar de vraag blijft of daarmee een christelijke staat binnen handbereik is. Deze principes hanteren seculiere politici toch ook? Wat is het meerdere dat van een democratische ook een christelijke staat maakt?

Wat een onchristelijke staat is weten we tamelijk precies: de Duitse bezetter kon met deze kwalificatie principieel worden bestreden en dat is met name door christenen van de Reformatie ook gebeurd. In islamitische staten waar geen sprake is van geestelijke vrijheid herkennen we de macht van het ongeloof. Het communisme leidde tot ronduit antichristelijke regimens. En ook westerse regeringen die bedreiging van het zwakke leven toestaan durven we onchristelijk noemen.

CHRISTELIJK STAAT?

Maar omgekeerd is het niet zo dat een staat die géén terreur uitoefent en het leven van zijn burgers wel beschermt, daarmee vanzelf ‘christelijk’ is. Publieke gerechtigheid betrachten betekent namelijk ook strijden tegen het materialisme dat we tegenkomen in het zo keurige bankwezen. En tegen de dominantie van economische belangen van staten die oorlogen voeren of de wapenindustrie in stand houden. Tegen onbeheerste technische ontwikkeling vanuit menselijke hoogmoed en tegen verspilling die de toekomst van de schepping op het spel zet. “Godsdienst levert de noodzakelijke tegenspraak”, zegt de grote (niet-gelovige) filosoof Habermas.

Ik zou zeggen: laten we oppassen dat het in de machtsdiering te comfortabel wordt. Christenen weten dat een christelijke staat er nooit zal komen; ze kennen namelijk hun eigen hart en dat van hun medeburgers. Het hoge ideaal en de noodzaak van het getuigenis staan vast. En de zekerheid dat het resultaat van onze inspanning niet in eigen handen ligt maakt bescheidenheid nodig... en volharding mogelijk.

'MEN MOET WETEN WAAR WE VOOR STAAN EN DAT WE GEEN SPELLETJES SPELEN. MENSEN VRAGEN ME WEL EENS OF DAT LAATSTE WEL KAN IN DE POLITIEK, MAAR IK BEN ERVAN OVERTUIGD DAT DAT ZO IS; ANDERS HAD IK HIER NIET GEZETEN. JE MOET AUTHENTIEK ZIJN EN OP TRANSPARANTE WIJZE FUNCTIONEREN. ALS DAT SOMS IETS MINDER OPLEVERT DAN JE WILT IS DAT HELEMAAL NIET ERG.'

Paul Blokhuis, pagina 8